

КИЇВСЬКА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ

МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА З ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВРЯДУВАННЯ

ДИПЛОМНА РОБОТА

« Чинники радикалізації на вулицях: механізми взаємодії з право-радикальними рухами»

Студент: Тарасюк Т. Ф.

Науковий керівник: кандидат політичних наук,
завідувач кафедри публічної політики та врядування
Київської Школи Економіки

Гомза І.А.

Для здобуття освітнього ступеня: Магістр
за спеціальністю: 281 Публічне управління та адміністрування

Київ 2021

Анотація. Робота демонструє проблематику дослідження динаміки процесу радикалізації українськими ультраправими рухами у контексті взаємодії з поліцією.

Основним завданням роботи є окреслити та визначити основні чинники, що стимулюють до застосування насилля праворадикальними організаціями.

Ключовою дослідницькою ціллю є визначити за яких умов Азовський рух та організація С14 будуть використовувати насилля задля політичних цілей. В основі лежить апробація використання якісно-кількісних методів, зокрема біномінальної моделі для врахування проблеми вивчення довготривалих епізодів суспільно-політичних рухів. Результатами роботи є визначення спільних для українських праворадикальних рухів факторів радикалізації супроти поліції та визначення рекомендацій для зменшенню їхнього впливу

Ключові слова: радикалізація, праворадикальні рухи, соціальні механізми, процесуальний підхід.

Кількість слів: 11 730

Зміст	
ВСТУП	4
ТЕОРЕТИЧНА ПАРАДИГМА ТА ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	7
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ	20
Якісні методи збору та кодування даних	20
Генеральна сукупність та вибірка	23
Кількісні методи перевірки гіпотез	26
РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	29
Опис даних	29
Перевірка I та II гіпотез дослідження	29
Перевірка III та IV гіпотез дослідження	31
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	37
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	40
ДОДАТКИ	44
Додаток 1. Граничні ефекти радикалізації для азовського руху	44
Додаток 2. Граничні ефекти радикалізації для організації С14	45
Додаток 3. Співмірність вибірки у коаліційних акціях	46
Додаток 4. Співмірність вибірки у позакоаліційних акціях	46
Додаток.5. Посилання на датасети та скрипт-текст для запуску моделі.	47
Додаток 6. Посилання на файл датасетів для контрольних груп дослідження	47
Додаток 7. Графік граничних ефектів діяльності азовського руху	48
Додаток 8. Графік граничних ефектів діяльності С14	49

ВСТУП

Превенція радикалізації правих рухів є одним з найбільш актуальних завдань державних служб безпеки у країнах ОБСЄ,¹ НАТО.² Радикалізація ультраправих формувань визначена як одна із загроз у новій Безпековій стратегії ЄС,³ та одним з напрямів Східного Партнерства після 2020-го року.⁴ Діяльність праворадикальних рухів в Україні активізувалась з 2014-го року, а їхня чисельність суттєво збільшилась. Дослідники часто характеризують ці рухи, як такі, що схильні до використання насилля, таке трактування праворадикалів поширене і в публічному дискурсі. Прикладом ролі націоналістичних формувань у застосуванні насилля є дії членів організацій «Невідомий патріот» та «Гонор» на нещодавній акції «Стерненку волю» під Офісом Президента України.⁵ Найбільш важливим є випадок теракту 31 серпня 2015-го року під Верховною Радою України, де під час сутичок націоналістичних формувань та поліції постраждало понад 180 осіб (з них 131 – представник НГУ та поліції).⁶ Попри фокус на актах вандалізму чи насилля, наразі відсутні дослідження та оцінки вірогідності використання насильницьких методів праворадикалами, та частки таких методів серед інших. На додаток, наразі в Україні немає публічної політики протидії радикалізації, попри такі зобов'язання у рамках Угоди про Асоціацію з ЄС,⁷ а також що відповідає безпековим практикам Федерального Бюро розслідувань США.⁸ ⁹ Активізація діяльності праворадикальних рухів актуалізує потребу вивчення факторів радикалізації та практик

---

¹ «Preventing violent extremism through promoting inclusive development tolerance and respect for diversity. A development response to addressing radicalization and violent extremism», United Nations Development Programme, 2016

² Alessandro Niglia, Amer Al Sabaileh, Amani (Amneh) Hammad, «NATO Science for Peace and Security Series - E: Human and Societal Dynamics», IOS Press Book, 2017

³ «Communication from the commission to the European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and social committee and the committee of the regions on the EU Security Union Strategy», European Commission Brussels, 24.7.2020 COM(2020) 605 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1596452256370&uri=CELEX:52020DC0605>

⁴ Joint Communication to the European Parliament, The European Council, The Council, The European and Social Committee and the committee of the regions, Eastern Partnership policy beyond 2020. Brussels, 18.3.2020, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/joint_communication_on_the_eap_policy_beyond_2020.pdf

⁵ «"Свободівці", які атакували нацгвардійців, все валять на владу.», *Українська правда*, 31 серпня 2015, <https://www.pravda.com.ua/news/2015/08/31/7079659/>

⁷ Ст.13 II розділу, Ст.23 III розділу, «Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», Верховна Рада України, редакція від 30 листопада 2015, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

⁸ Christopher Wray (2020), Worldwide Threats to the Homeland, Statement Before the House Homeland Security Committee Washington, D.C. September 17, 2020, <https://www.fbi.gov/news/testimony/worldwide-threats-to-the-homeland-091720>

⁹ Michael C. McGarrity (2019), «Confronting the Rise of Domestic Terrorism in the Homeland», Statement Before the House Homeland Security Committee, Washington, D.C., May 8, 2019, <https://www.fbi.gov/news/testimony/confronting-the-rise-of-domestic-terrorism-in-the-homeland>

превенції випадків використання насилля або інших неконвенційних дій суспільно-політичних рухів.

Екстремальна риторика та легітимація застосування насилля заради політичних цілей не глибоко вивчена правоохороній сфері України, а практики протидії радикалізації та політичному насиллю (зокрема практики Counter-violence extremism)¹⁰ не застосовуються правоохоронними органами. Практики протидії тероризму (репертуару найближчому до діяльності екстремістських формувань є компетенцією Служб безпеки України, проте в контексті роботи СБУ відсутні будьякі згадки використання наукових моделей щодо систематичної превенції діяльності екстремістських та радикальних формувань.

Радикалізація втім є більш широким процесом, що може виникати не лише у контексті діяльності екстремістських організацій, але й серед початково мирних рухів всього ідеологічного спектру. Таким чином розробка факторів радикалізації потрібна для правоохоронної системи як одного з ключових бенефіціарів впровадження політики захисту прав людини

Відсутність публічних даних щодо роботи у напрямку розробки методів превенції радикалізації в рамках Угоди про Асоціацію України та ЄС,¹¹ як і в контексті Річних Національних програм під егідою комісії Україна-НАТО (РНП).¹² А також відсутність аналітичних чи програмових документів Антитерористичного центру СБУ не дозволяє говорити про адаптацію будьякої з наявних систем превенції радикалізації, зокрема і щодо практик дерадикалізації суспільно-політичних груп чи рухів під час активних фаз протестів.

Розробка факторів використання насилля одним з найбільших суспільно-політичних рухів України дозволить визначити, найбільш актуальні підходи до превенції радикалізації, що є важливою частиною забезпечення прав людини. Надалі це також дозволить оцінювати можливості адаптації практик ЄС (зокрема щодо European Union Security Strategy)¹³ і вийти на якісно новий рівень в антитерористичній співпраці в рамках євроатлантичної інтеграції України. Визначення чинників радикалізації є також

---

¹⁰ Serdar San (2018): Counter-terrorism policing innovations in Turkey: a case study of Turkish National Police CVE experiment, Policing and Society

¹¹ «Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», Верховна Рада України, редакція від 30 листопада 2015, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

¹² Указ Президента України №203/2020 «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік», Президент України, офіційне інтернет-представництво, 26 травня 2020, <https://www.president.gov.ua/documents/2032020-33861>

¹³ “Communication from the commission to the European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and social committee and the committee of the regions on the EU Security Union Strategy”, European Commission Brussels, 24.7.2020 COM(2020) 605 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1596452256370&uri=CELEX:52020DC0605>

важливим через наявність парамілітарних формувань у суспільно-політичних рухах в Україні та загалом може стати вагомим сегментом для забезпечення національної безпеки.

Аналітична проблема

На сьогодні існує дискусія у підходах вивчення причин застосування насилля у політичних цілях.¹⁴ Психологічна школа дослідження фокусується на радикалізації рухів через ідеологію,¹⁵¹⁶ що притаманно також дослідженням про українських праворадикалів.¹⁷¹⁸ Підхід, що передбачає вивчення групової динаміки вказує на ситуативність використання насильницьких методів.¹⁹ Зокрема, застосування сили азовським рухом становить меншість від всіх акцій,²⁰ а використання насилля здебільшого стосується державних силових структур.²¹ Це веде нас до проблеми чому *радикальні рухи, попри екстремальну риторику, вступають у сутички з поліцією лише в окремих випадках*. Власне це є нашим дослідницьким, аналітичним запитанням.

Наша ціль однозначно лежить у перевірці стимулів до насилля саме у взаємодії поліція-рух. Наслідком дій руху та поліції є збільшення насилля як показник його легітимації застосування. Тому ми визначаємо залежною змінною радикалізацію (Y) а незалежні змінні умовно є діяльність СПО (X), на котрій накладається умови, в яких відбувається подія. Звідси ми пропонуємо сформовану першу гіпотезу:

Гіпотеза 1. *Застосування насилля рухом більш ймовірне при зростанні акцій у прямій взаємодії з силовими, судовими та виконавчими органами влади (поліцією, прокуратурою, чиновниками, депутатами).*

Ця гіпотеза дозволить нам перевірити один із спектрів можливих проявів застосування насилля суспільно-політичними формуванням. Проте індикаторами підтвердження або ж спростування теорії будуть ті аспекти, котрі відповідають саме використанню насильницької політики незгоди що активізуються у даному полі. Для цього ми пропонуємо використати так звані субмеханізми радикалізації з праці Алімі

---

¹⁴ McCauley, C., & Moskalenko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two-pyramids model. *American Psychologist*, 72(3), 205–216.

¹⁵ Horgan, J. The psychology of terrorism. London, *United Kingdom: Routledge 2005*

¹⁶ Moghaddam, F. M., The staircase to terrorism: A psychological exploration, *American Psychologist 2005 i.60*, 161–169.

¹⁷ Likhachev Vyacheslav, Far-right Extremism as a Threat to Ukrainian Democracy, *Nations in Transit*, May 2018

¹⁸ Ishchenko Volodymyr. Denial of the Obvious: Far Right in Maidan Protests and Their Danger Today, *VoxUkraine*, 16.04. 2018

¹⁹ Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez.. The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. *Oxford University Press 2015*, p. 352

²⁰ «Національний Корпус: підсумки-2018», Національний Корпус 08.01.2019, <https://nationalcorps.org/naconalnij-korpus-pdsumki2018/>

²¹ «Моніторинговий звіт Конфронтації та насильство ультраправих в Україні 14.10.2018-14.10.2019», *Інститут Республіка, 2019*

Бозі та Деметрію: контроль меж та атрибуція загрози.²² Також важливим елементом є інші запозичення, котрі також проявляються під час взаємодії з поліцією, а саме механізми *змагання за владу* (використання насилля як наслідок внутрішньогрупової конкуренції)²³ та *поляризації* (інша назва – «зсув об'єкту» використання насилля як наслідок міжгрупової конкуренції).²⁴ Виходячи з цього, ми виводимо наступні гіпотези:

Гіпотеза 2: *коаліції СПО одного ідеологічного спектру більш схильні до застосування насилля супроти силових органів влади;*

Гіпотеза 3: *непропорційне регулювання меж діяльності поліцією призводить до застосування насилля політичним рухом;*

Гіпотеза 4: *конкуренція рухів призводить до збільшення застосування насилля стосовно поліції та НГУ;*

Перевірка гіпотез дозволить проявити чинники формування радикалізації у певних проявах механіки взаємодії руху та поліції. Проте, у методологічному дизайні ми будемо також враховувати проблематичність лімітації через початково індуктивну природу нашої спроби лімітувати класи подій. Таким чином, перед нами стоятиме також завдання релевантності перевірки способу лімітації, що є важливим елементом для нашого подальшого методологічного дизайну.

ТЕОРЕТИЧНА ПАРАДИГМА ТА ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

У теоретичних розробках немає єдиного визначення радикалізації, натомість існують різні інтерпретації цього явища науковцями. Зазвичай поняття радикалізації охоплює як мобілізацію учасників до екстремальних за ідеологією чи риторикою рухів або партій, так і самі факти використання насилля, або ж його легітимацію в ідеях. Генералізуючи, ми можемо окреслити радикалізацію як процес легітимації насилля індивідом або групою задля досягнення політичних цілей. Надалі слід висвітлити два підходи, а саме індивідуально-психологічний та процесуальний.

Психологічний підхід поєднує явище радикалізації та екстремізму. Екстремізм часто трактують як останню стадію радикалізації – стан групи чи індивіда, що передбачає повну легітимацією насилля як методу політичної боротьби. За працями Горгана, Сейджмена, МакКоулі та Москаленко ми можемо окреслити розуміння цього

---

²² Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez.. The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. Oxford University Press 2015, p. 352

²³ Castañeda E., Schneider C., Contentious Politics, and Social Change A Charles Tilly Reader, Routledge 2017

²⁴ Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez.. The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. Oxford University Press 2015, p. 352

явища як перехід від мирного громадянина до екстреміста.²⁵²⁶ Зокрема у працях МакКоулі та Москаленко явищу радикалізації надана спроба диференціації у два виміри – (1) перехід до екстремальних ідей, (2) перехід до екстремальних дій.²⁷ Така операціоналізація базується на вивченні суттєвої кількості моделей радикалізації, розроблених на початку ХХІ століття та охоплює умовний зріз досліджень радикалізації після теракту 11 вересня 2001-го року, що іноді трактують як «початок золоті доби» у здобутках вивчення екстремістських рухів та тероризму. Більшість таких досліджень формуються на рівні превенції індивідуальної радикалізації, а також оцінки зовнішніх терористичних загроз. За своєю природою такі дослідження перш за все стосуються психологічного виміру, оскільки базуються на індивідах. Тому дослідження зазвичай включали вивчення біографій екстремістів, способів вербування і власне радикалізації. Тож ключовим у так званому психологічному підході до вивчення радикалізації саме фокус на індивідах. Проте такий підхід зосереджується саме на екстремістських формуваннях залишаючи процес радикалізації лише елементом перебігу до його крайньої форми. Також він не враховує можливостей щодо інших «кінцевих наслідків» процесу. Варто зазначити, що у цьому підході методика вивчення обмежена біографічною доступністю та фокусуванням саме на екстремальних ідеях, тоді як не враховує окремі прояви насилля суспільно-політичними рухами з більш мирними способами досягнення політичних цілей (надалі - політики незгоди), тож не розкриває весь спектр досліджуваного нами явища.

Основною проблемою можна вважати статичність моделювання перебігу процесу. Також вивчення радикалізації зазвичай є лише кроком до розуміння поширення екстремізму. Методика вивчення також часто сфокусована на індивідуальних причинах, тоді як генералізація на рівні груп або частковою, або ж взагалі відсутня. Це спричиняє низку проблем, зокрема, вивчаючи лише його критичні виміри, ми нехтуємо розумінням радикалізації як певного суспільного процесу, що притаманний будь-яким соціальним групам чи індивідам. На додаток, фокус на індивідуальних чинниках радикалізації не дозволяє враховувати історичну ретроспективу та динамічність екстремістських чи радикальних формувань, постійну змінність репертуарів та валентність легітимації насилля.

У випадку дослідження нашого кейсу, тобто вивчення радикалізації Азовського руху, використання психологічного підходу також призведе до низки проблем. По-перше, воно можливе лише при умові повної біографічної доступності кожного учасників руху, а також вивчення індивідуальних чинників та структурних умов кожної особи, що була чи

---

²⁵ Horgan, J. (2005) *The psychology of terrorism*. London, United Kingdom: Routledge

²⁶ Sageman, M. (2008). *Leaderless jihad: Terror networks in the twenty-first century*

²⁷ McCauley, C., & Moskalenko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two-pyramids model. *American Psychologist*, 72(3), 205–216.

є залучена до діяльності політичного руху. Таким чином, у разі відсутності доступу до широкого кола учасників, прихильників руху практики індивідуально-групового підходу використовувати надзвичайно складно. По-друге, нехтування динамізмом також не дозволяє розуміти тренди формувань в контексті використання насилля або дерадикалізацій в конкретні проміжки часу. По-третє категоризація руху лише за рівнем екстремальності риторики не дає відповідь на питання про чинники радикалізації, зокрема на протестах. Загалом, виникає парадокс, який полягає в тому, динаміку радикалізації індивідів екстремальної групи, не вивчається динаміка самої групи. Хоча факт впливу на учасників суспільно-політичного руху і самої організації та її загальної динаміки радикалізації, мобілізації, фреймування тому подібних соціальних процесів є очевидним і вимагає врахування в дослідженні.

Потреба у вивчення умов, за яких можливе використання насилля вимагає більш детальної операціоналізації самого процесу радикалізації. Деякі автори виділяли фактор ідеологічного спектру та залученості індивіда до діяльності, яскравим прикладом чому є дво-пірамідальна модель МакКоулі та Москаленко.²⁸ Система дозволяє переглянути психологічний підхід, а саме його можливості щодо поглиблення вже класичної теорії поступової радикалізації. Проте базисні проблеми залишаються незмінними і у цьому випадку – статичність вивчення зберігається. Поза фокусом залишається й можливість превенції дій саме руху, зокрема в довгостроковій перспективі, а не його учасників, хоча це є важливим елементом дослідження радикалізації, якщо оглянути горизонти змінності як рівня використання насилля, так і мобілізації та чисельності руху. Тобто процес радикалізації все ще залишається поза фокусом у своїй природі відтворення у певних умовах, його адаптації у рамках руху. В контексті публічної політики психологічний підхід слугує для виявлення потенційних екстремістів, проте не може бути використаним для превенції неконвенційної або злочинної діяльності суспільно-політичної організації. Для протидії радикалізації та екстремістському насиллю важливим доповненням і розвитком набутого знання є виклик у потребі калібрування траєкторії соціальних груп. Це особливо важливо у рамках вивчення саме радикалізації поза межами дослідження тероризму та екстремізму, тобто проявів насилля в інших соціальних вимірах. Ключем для розв'язання цієї проблеми і водночас альтернативою індивідуально-психологічному підходу є **процесуальний підхід**. Його основою ми можемо вважати працю Тіллі, МакАдама та Тарроу, на базі якої і формується основна частина праць підходу, зокрема що фокусуються на радикалізації. Автори виводять юніт дослідження динаміки у трьох основних поняттях:

---

²⁸ McCauley, C., & Moskalenko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two-pyramids model. *American Psychologist*, 72(3), 205–216.

Епізоди – це безперервні потоки протистоянь, що включають колективні вимоги, що переносяться на інтереси інших сторін; в контексті даної роботи, часові проміжки досліджуваної динаміки власне будуть розглянуті через поняття епізодів;

Процес (або ж суспільний процес) - це є регулярна послідовність механізмів, котрі продукують дуже подібні (як правило, більш складні та умовні) трансформації вказаних елементів;

Механізм (або ж соціальний механізм) - це делімітований клас подій, котрий змінює зв'язки між вказаним наборами елементів дій в ідентичний чи дуже подібний спосіб у різних варіаційних ситуаціях та у певних полях взаємодії політичних акторів;²⁹

Використання цих трьох концептів дає можливість вирішення низки проблем вивчення радикалізації, котрі ми спостерігаємо у індивідуально-психологічному підході. Важливою розробкою підходу для наших завдань дослідження є праця Лоренцо Бозі

«Процесуальний підхід дозволяє нам протистояти аісторичності та відсутності контексту, що характеризує більшу частину політичного насильства. Він рухається до динамічного, поступового та процедурного погляду на те, як і коли розвивається політичне насильство.»³⁰

«Процесуальний підхід має на меті отримати тимчасове розуміння того, як складні соціальні процеси з часом поступово розгортаються. Це чутливий до часу підхід, починається з передумов, що контекст постійно змінюється і що колективні дії є результатом динамічної взаємодії між реляційними акторами, а не існуючих структур.»³¹

Динамічно-груповий процес бере за основу погляд на групові взаємодії, як цілісну одиницю дослідження. У контексті радикалізації ключовою змінною виступає саме перебіг легітимації політичного насилля. У фокус більше потрапляє динаміка, ніж причини чи наслідки процесу. У свою чергу, основна відмінність між підходами полягає саме у фокусі, а не в контрадикції ваги тих чи інших факторів, що призводять до застосування неконвенційних політик незгоди. Важливим є розуміння операціоналізації у груповому підході – вона не передбачає статичних одиниць і дозволяє вивчати епізоди через окреслення закономірностей – перманентних алгоритмів, що відбувається у кожному з обраних випадків. Грубо кажучи, процес радикалізації операціоналізується на менші потоки подібних взаємодій що мають подібну природу – механізми. Це дозволяє

---

²⁹ Doug McAdam, Sidney Tarrow, and Charles Tilly. Dynamics of Contention/Cambridge University Press/Cambridge University Press 2004

³⁰ Lorenzo (Bosi 2021) "A Processual Approach to Political Violence. How History Matters" in Richard English (eds.) The Cambridge History of Terrorism. Cambridge: Cambridge University Press, 106-123.

³¹ Lorenzo (Bosi 2021) "A Processual Approach to Political Violence. How History Matters" in Richard English (eds.) The Cambridge History of Terrorism. Cambridge: Cambridge University Press, 106-123.

вивчати розгортання процесу та враховувати його динамічність при формуванні висновків. Підхід зосереджується саме на епізодах, що стають кейсами дослідження. Обраний для вивчення процес дозволяє шукати потрібні епізоди та знаходити механізми, що проявляли активність у цих випадках. Це дозволяє, по-перше, зменшити потребу в деталізації вивчення кожного індивіда, по-друге, дає можливість враховувати вагу ненасильницьких дій та відкинути ті елементи діяльності руху, що не стосуються обраних нами механізмів та не стосуються радикалізації як такої. Іншими словами, процесуальний підхід дозволяє зосередити увагу на моментах проявів досліджуваного нами процесу. Відкриває шлях до винесення конкретного процесу поза контекст перебігу мультирівневої синергії факторів, що проявляються в один і той же момент і попри це враховує умови, що формують конкретно його. Дискурс вивчення радикалізації у «тілліанській» перспективі детально розроблений у працях Алімі Бозі та Деметріу, котрі сфокусувались на систематизації та прицільному застосуванні підходу саме до радикалізації.³²

Радикалізація - динамічний суспільний процес переходу від конвенційної (легальної) політики незгоди, до легітимації та подальшого застосування насилля задля політичних цілей (неконвенційної політики незгоди).

Автори розвинули дискурс радикалізації у відмінне від психологічного підходу русло. На противагу вивченню умов та наслідків радикалізації, автори намагались сформулювати процес як взаємозалежний синтез активізації механізмів. Вони також називають її релятивною теорією динаміки радикалізації.

Автори індуктивно сформували релятивну модель радикалізації, що складається з п'яти механізмів (на основі понад 88 досліджених кейсів-організацій).³³ Вони зазначають що вона не є цілісною, натомість залишається відкритою до комбінаторики. Це дозволило дати старт акумуляції результатів різних теорій. Проте ключова перевага такої моделі є не її повнота для застосування, а виведення механіки на так званий мезо-рівень суспільного процесу. Це дозволяє поглянути на радикалізацію як поліваріантний та полінійний процес, що відбувається у так званих аренах взаємодії. Цікавим є те, що подібний тренд спостерігається й у працях психологічного підходу. Зокрема можна виділити надзвичайно велику акумуляцію праць МакКоулі та Москаленко³⁴ для

---

³² Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez. (2015). The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. Oxford University Press p. 15

³³ Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez. (2015). The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. Oxford University Press

³⁴ Clark McCauley and Sophia Moskalenko. Bryn Mawr College. Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model American Psychologist © 2017 American Psychological Association

виведення дво-пірамідальної моделі радикалізації,³⁵ або ж праця Адельмана та колег,³⁶ Моххадама.³⁷ Проте що важливо, куди частіше акумуляції та спроби моделювати процес радикалізації базується на використанні обох підходів. Яскравим прикладом є нещодавнє дослідження Ляо Лі Чуанг, Тома Чоу та Марії Дорсогна³⁸ щодо вікової структуризації схильності до радикалізації або ж праці Вікторовича³⁹ та делла Порти.⁴⁰ З різних позицій автори так чи інакше окреслюють об'єктом груповий набір індивідів у більшій чи меншій мірі виділяючи елементи взаємодії всередині терористичної або ж екстремістської організації. Тому хоч і підходи справді мають дещо різні фокуси, ми однозначно можемо говорити про досвід та спроби науковців у систематизації та синтезі підходів навколо ключового – вивчення переходу від ненасильницької політики незгоди до застосування насильницьких методів. Така ж логіка присутня у праці вище згаданих Алімі Бозі та Деметріу, і саме це зосереджує нас на мезо-рівні,⁴¹ як певному вимірі акумуляції синтезу підходів.

Потреба в диференціації механізмів радикалізації може здатись неочевидною. Про це свідчить й те, що більшість наукового доробку базується на вивченні макро-факторів (економічних, соціальних)⁴² та мікро-факторів (індивідуальних),⁴³ що спільно могла охопити мезо-рівень. Проте таке розуміння не дозволяє зрозуміти масштаб варіантів активізації механізмів. Динаміко-груповий підхід, зокрема у працях МакАдама⁴⁴ пропонує тлумачити їх як стратегічні поля (або арени) взаємодії. Поле розглядається як простір взаємодії групи (у нашому випадку руху) з іншими групами та «змагання» за стратегічні переваги.⁴⁵ Кількість таких взаємодій визначається можливістю взаємодії та боротьби кожної з них між собою, що й робить делімітовану варіативність можливих інтеракцій мезо-рівня. Теорія стратегічних арен у синтезі з релятивним моделюванням механізмів радикалізації дозволяє нам запропонувати методіку окреслення проявів радикалізації. Іншими словами, якщо розуміти під базовим процесом арену взаємодії, ми

---

³⁵ McCauley, C., & Moskalenko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two-pyramids model. *American Psychologist*, 72(3), 205–216.

³⁶ Adelman, J., Al-Huda, Q., Asal, V., Ballard, J. D., Beasley, M., Bokhari, L.,... Zuhur, S. (2010). Protecting the homeland from international and domestic terrorism threats. (White Paper: Counter Terrorism, No. 178)

³⁷ Moghaddam, F. M. (2005). The staircase to terrorism: A psychological exploration. *American Psychologist*, 60, 161–169.

³⁸ Yao-Li Chuang, Tom Chou, Maria Dorsogna. Age-structured social interactions enhance radicalization, *Journal of Mathematical Sociology*, 2018

³⁹ Wiktorowicz, Q. (2005). *Radical Islam rising: Muslim extremism in the West*. Oxford, United Kingdom: Rowman & Littlefield

⁴⁰ D. della Porta, D. (2013). *Clandestine political violence*

⁴¹ Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez. (2015). *The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective*. Oxford University Press, p. 33

⁴² Seymour Martin Lipset. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy/ *The American Political Science Review*, Vol. 53, No. 1 (Mar., 1959), pp. 69-105;

⁴³ Clark McCauley and Sophia Moskalenko. *Bryn Mawr College. Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model* *American Psychologist* © 2017 American Psychological Association

⁴⁴ Fligstein N., McAdam D., *Toward a General Theory of Strategic Action Fields*, *American Sociological Association 2011 p.3*

⁴⁵ Fligstein N., McAdam D., *Toward a General Theory of Strategic Action Fields*, *American Sociological Association 2011 p.5*

можемо характеризувати процес радикалізації як набір арен, а механіка їх проявів буде нашою першою систематизацією процесів. У контексті процесуального підходу це дозволяє нам розібрати основні прояви застосування насилля на взаємопов'язані елементи, котрі досить легко ідентифікувати на рівні активності прояву чи пасивності (відсутності) у обраному нами епізоді.

Поліваріантивність можливостей розвитку радикалізації, як і будьякого суспільного процесу надзвичайно велика і саме розуміння механізмів як арен взаємодії дозволяє нам чіткіше окреслити як наукову актуальність так ключовий виклик – лімітація класу подій для механізмів радикалізації. Враховуючи це, ми беремо лише одну частку взаємодії, котра найбільш однозначно проектує насильницьку політики незгоди – поле взаємодії з поліцією. З однієї сторони вона не включає у себе весь спектр можливостей застосування насилля, але є однозначним індикатором його прояву. Це дозволяє нам визначити критерії калібрування та вектору найбільш вагомих стимулів-активаторів радикалізації у теоретичній площині. Це у свою чергу дозволить досягнути окреслення чинників котрі співмірні для порівняння з іншими теоріями, зокрема щодо концепцій протидії політичному насиллю. Універсальність розуміння арен дозволяє також співміряти висновки психологічного підходу протидії радикалізації з виявленими нами чинниками, що у перспективі дослідження дозволить окреслити подібність або ж спільність траєкторії з тією чи іншою системою протидії радикалізації.

Дослідження екстремістських чи радикальних суспільно-політичних формувань хоч і є вузьким напрямом, але в той же час дозволяє глибше визначити розуміння походження легітимації застосування насилля задля політичних цілей. Іншими словами, висловлення незгоди влади все ще конвенційними організаціями громадян у демократичній країні відбувається у насильницьким методом, що саме по собі є цікавим у розрізі розуміння держави як монополіста на насилля. Саме тому сутички з поліцією та іншими силовими структурами – це яскравий приклад конфронтації, який досить однозначно дозволяє застосувати теорію радикалізації. В тій же релятивній моделі Алімі Бозі та Деметріу, МакКоулі та Москаленко⁴⁶ механізм даного поля називається «перекупкою». **Перекупка (outbidding)** – механізм взаємодії між рухом та поліцією. Діє безпосередньо від активності чи бездіяльності поліції по відношенню до руху і навпаки. «Перекупкою» його називають через те, що по суті поле взаємодії – це гра між двома акторами, де вони в тій чи іншій спосіб намагаються своїми діями підкупити супротивника до бажаних дій (застосування чи нівелювання використання насилля).⁴⁷

---

⁴⁶ Clark McCauley and Sophia Moskalenko. Bryn Mawr College. Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model American Psychologist © 2017 American Psychological Association p. 14

⁴⁷ Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez. (2015). The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. Oxford University Press, p. 33

У групово-динамічному підході чітко і яскраво виділені універсальні механізми, а у рамках теорії стратегічних полів взаємодії ми бачимо потенціал щодо окреслення все нових арен у разі раціонального пошуку рухами способів для мобілізації та успішності власних акцій. Проте в ньому категорично відсутня важливість співвідношення ролі механізмів. У праці «The dynamics of radicalization» автори зазначають, що ця проблема не є вирішеною, пропонуючи лише факт релевантності на основі 88 зібраних та описаних кейсів. Проте у зазначеній потребі розширення контексту кожного з механізмів обґрунтування включення одних та виключення інших механізмів потрібне. Більше того, обмеження лише фактом наявності арени не достатнє, оскільки їхня суміжність лежить як просторі взаємодії, так і в часі. Лоренцо Бозі також вказує на те, що релятивні механізми покликані вирішити цю проблему, проте концептуально це лише фактор переваги теорії, але ніяк не дозволяє універсалізувати обґрунтування ваги зв'язків між досліджуваними епізодами. Тобто автори вказують на потребу гетероскедатичну природу розвитку радикалізації,⁴⁸ але не пропонують релевантних методів щодо вирішення або ж хоча траєкторії щодо можливості універсалізації, і подальшої лімітації механізмів. Таким чином ми практично немає можливості операціоналізувати процес в подальших дослідженнях, фокусуючись лише на фрагментації тих чи інших елементів, проте поза цілісною системою. Універсальна релятивна модель радикалізації в цьому випадку неможлива для емпіричного застосування і накопичення результатів перевірки теорії, оскільки на її логіка не враховує потенціалу ваги зв'язків поза кейсами. Іншими словами, перед нами стоїть проблема можливості більш універсального застосування динамічної теорії радикалізації.

Пропоноване рішення цієї полягає у тому, щоб прийняти за факт рівнозначність ваги кожного з механізмів, та спростити роль активізації до дихотомії «активний/не активний». Попри очевидне спрощення, це дозволить сформулювати кейси враховуючи гетероскедатичну природу процесу радикалізації. Накладаючи таку призму з усіх наявних механізмів, ми дедуктивним чином зможемо визначити ті механізми, що включають досліджуване нами поле в усіх його проявах. Тобто, по суті це є нашим теоретичним обмеженням, базованим на релятивному взаємозв'язку між механізмами. Таким чином кожен з них є одразу і механізмом і субмеханізмом інших. Це дозволить спростити проблему класифікації алгоритмів усередині процесу до однотипного розуміння. По суті, ми говоримо про умовний юніт арени взаємодії поза тим, чи він є ключовим чи опосередкованим у досліджуваному епізоді.

Проте звуження вивчення радикалізації до одного з механізмів одразу вказує на пастку лімітації, що дуже подібна до проблеми статичності. Фактор взаємозв'язку змінних процесу суттєво дисбалансує. Контекст подій також вказує на потребу

---

⁴⁸ Lorenzo (Bosi 2021) "A Processual Approach to Political Violence. How History Matters" in Richard English (eds.) The Cambridge History of Terrorism. Cambridge: Cambridge University Press, 106-123.

максималізації контексту епізодів. Очевидно, що певні події мають більш сильний зв'язок ніж інші. Наприклад, присутність силових структур держави при протестах біля центральних державних органів – очевидний факт. Це дозволяє нам залучити додаткові механізми, а точніше аспекти взаємодії що на пряму пов'язані з діяльністю поліції. Перш за це вже згадані центральні державні органи влади (президент та Офіс президента України, парламент, Кабінет міністрів України, міністерства України, генеральна прокуратура), а також ті інституції, захист та охорона котрих передбачена законом (суди, органи місцевої влади, відділки поліції, силові спецслужби, НАБУ). Таким чином, ці аспекти взаємодії включатимуть і поле механізму перекупки.

Згідно з наявними теоріями та дослідженнями механізмів, ми можемо виділити додатково 3 механізми релятивної моделі радикалізації, котрі включатимуть потенційну активну роль поліції:

Механізм висхідної спіралі політичних можливостей – активізація суспільним рухом та зовнішнім середовищем – економічними, політичними передумовами. Це можуть бути як каталізаційні чинники, так і просто сприятливі загальні умови для розвитку руху.⁴⁹ Активізація має довготривалий ефект, проте взаємодія, так чи інакше, стосується взаємодії з державними органами влади;

Механізм боротьби за владу – відповідає за радикалізацію з іншими конкуруючими організаціями того ж ідеологічного спектру, або ж подібними політичними цілями.⁵⁰ Одноименний механізм радикалізації діє як спосіб протистояння між подібними структурами за мобілізаційний ресурс, де радикалізація зростає у її рамках. Для нашої моделі буде достатнім його ситуативне виявлення під час дослідження кейсу.

Механізм поляризації. Подібний по своїй суті механізм боротьби через конкуренцію, але котрий діє в умовах протистояння не між акторами всередині суспільно-політичного руху чи організації, а з протилежними структурами та контр-рухами, «ворогами» руху.⁵¹ Можливий в умовах протистояння двох СМО в реальному часі, що штовхає рухи до взаємних дій щодо протистояння, а, отже, і до потенційної радикалізації та використання насильницьких методів боротьби.

Окрім цього, залишається важлива роль судових засідань та акцій пов'язаних з ними. Частково ця арена описана у форматі «трансформації норм» Гьоніка⁵², оскільки

---

⁴⁹ Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez. (2015). The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. Oxford University Press, p.42

⁵⁰ Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez. (2015). The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. Oxford University Press, p.43

⁵¹ Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez. (2015). The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. Oxford University Press, p.43

⁵² Defne Gonenç (2019): Litigation process of social movements as a driver of norm transformation?, Cambridge Review of International Affairs

фокусується на протестах щодо судових засідань у країнах з англосаксонським правом. Автор виділяє активні механізми що стосуються розгляду справи. Для нас можливість використання цього поля очевидна, оскільки Гьонік абсолютно чітко зазначає тілліанське тлумачення концепції механізму соціального процесу. Враховуючи наше допущення що механізми та субмеханізми перебувають у перманентній позиції одне до одного, ми будемо тлумачити саме поле взаємодії суспільно-політичного руху та судів як механізм, арену взаємодії, як у релятивній моделі Алімі Бозі та Деметріу. Ще одним доповнення для використання концепції буде доповнення ролі судових засідань не лише у контексті їхньої ролі щодо нормотворення, але й також у інших випадках коли судовий розгляд є місцем комунікації політичного руху. Важливим тут є саме контекст – досліджувані праворадикальні рухи України суттєво пов'язані із судовими справами щодо ветеранів війни на Сході України та є активістами щодо їхнього правового захисту та політичного активізму у підтримку підсудних колишніх та дійсних військових. Зокрема, понад 50% офіційних акцій руху С14 стосуються судових засідань у справах Медведька та Поліщука (так звана справа Бузини), а також стосовно вбивства активістки Катерини Гандзюк та журналістка Павла Шеремети. Коаліції рухів стосовно захисту підсудних військових сягають показників у 5000-7000 учасників, і формуються право-радикальними рухами як ключовими акторами протесту. У ключовому для нас кейсі азовського руху відбувались неодноразові акції та серії акцій протесту проти Конституційного Суду України, що подібно (попри суттєву відмінність правової системи України) також може впливати на процес нормотворення, і саме цей аспект їх повноважень був у фокусі протестувальників. Окреслення цього механізму важливе також й через потребу визначення цілей протестувальників – судові засідання включають випадки використання насилля як поліцією так і учасниками політичних рухів. Але й також, їх не завжди можна віднести до акцій проти центральної влади, а фактор взаємодії з поліцією не завжди є ключовим. Таким чином, така теоретична надбудова потрібна для більшої релевантності збору епізодів.

Однозначно, що є певна потреба у більш деталізованому описі можливості активізації цього механізму саме у контексті процесу радикалізації. Проте враховуючи що наша ціль є вивчення саме взаємодії поліції та право-радикальних рухів, це буде також одним з теоретичних допущень, але котре однозначно мусить бути валідованим у ході дослідження. Таким чином, якщо фактор судових засідань буде визначений як механізм радикалізації, ми зможемо включити його у перелік механізмів радикалізації.

Таке «занурення» у вузький сегмент радикалізаційного процесу чітко відповідає потребі лімітації процесу, та дозволяє суттєво звузити досліджуваний феномен. Проте для розробки проблеми (лімітації класу подій) нам варто окреслити підхід до розуміння

подальшої диференціації механізму. Тут ми знову ж таки використаємо напрацювання⁵³ релятивно-механістичної теорії Алімі Бозі та Деметріу та сфокусуємо свою увагу не на розуміння чому відбувається радикалізації чи її механіка, а саме на тому як вона відбувається. Тобто нашим аналітичним запитанням буде як відбувається використання насильницької політики незгоди право-радикальним рухом супроти поліції.

Щоб ще більше обмежити фокус дослідження, варто надати деякі допоміжні елементи теорії. У цій роботі він робиться на взаємодії поліції та протестувальників. У рамках арени взаємодії або ж стратегічного поля взаємодії неодноразово використовується призма теорії мобілізації ресурсів (RM-theory) та раціонального актора. І саме її пропонуються використати для тлумачення логіки діяльності рухів (SMO). Згідно з концепцією, *актор (у нашому випадку - рух) веде себе раціонально, а його дії сфокусовані на максималізації зростання власного капіталу – людського ресурсу.*⁵⁴ Збільшення прихильників та учасників руху є ключовою метою. *Головна ціль актора – перманентне зростання руху, що позиціонується як зростання влади та потужності «підприємця».*⁵⁵

Логічною є потреба пояснення поєднання процесів мобілізації та радикалізації. Якщо ми поглянемо на дослідження радикалізації протягом 21 ст., то можемо помітити, що радикалізація часто вивчається як процес переходу учасника від нейтрального до прихильника або ж активного учасника руху.⁵⁶⁵⁷⁵⁸ **Тому наша ідея полягає в тому, щоб позиціонувати зростання легітимації насилля у русі, як одним зі стратегічних дій актора для мобілізації.**

Це також дозволяє нам диференціювати формування азовського руху (SMI), у вигляді підгруп (SMO), що у свою чергу дозволить краще визначити можливі показники лімітації механізмів радикалізації. Користуючись цією логікою, ми зможемо класифікувати механіку класів подій, лімітувавши їх. Визначення класів подій у цій взаємодії дозволить нам окреслити перевірку чому радикальні рухи вступають у сутички лише у певних випадках.

Важливим третім теоретичним сегментом є інтеграція виявлених активних чинників радикалізації до практик дерадикалізації як елементу публічної політики. В рамках

---

⁵³ Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez.. The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. Oxford University Press 2015, p. 352

⁵⁴ John D. McCarthy and Mayer N. Zald. Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory/American Journal of Sociology, Vol. 82, No. 6 (May, 1977), p. 1218

⁵⁵ John D. McCarthy and Mayer N. Zald. Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory/American Journal of Sociology, Vol. 82, No. 6 (May, 1977), p. 1218

⁵⁶ Clark McCauley and Sophia Moskalenko. Bryn Mawr College. Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model American Psychologist © 2017 American Psychological Association

⁵⁷ Sageman, M. (2008). Leaderless jihad: Terror networks in the twenty-first century.

⁵⁸ Horgan, J. The psychology of terrorism. London, United Kingdom: Routledge. 2005

роботи неможливо сконфігурувати практики наперед. Також важливим є відсутність аспектів дерадикалізації в українському законодавстві, або ж досліджень цього спектру питань. Це не дозволяє оцінити котре саме моделювання присутнє. Але виходячи з міжнародних зобов'язань України, зокрема щодо у рамках Східного Партнерства, декларації європейської та євроатлантичної інтеграції України, ми можемо виділити спектр досліджень щодо протидії США, ЄС та ОБСЄ як ті, котрі потенційно є основою для впровадження такої політики в країні. Тобто останнім аспектом нашого дослідження буде можливість накладання практик протидії або ж превенції радикалізації. Зокрема йде мова про практики сформовані для силових органів влади та виконавчої влади.

Основним механізмом у наукових доробках у цій сфері є дослідження політик протидії насильницькому екстремізму (Countering violent extremism - CVE).⁵⁹ Автори цього напрямку часто виділяють розподіл між дерадикалізацією та від'єднанням від групи як двох важливих чинників. У нашому випадку, мобілізація слугує допоміжним елементом для розуміння радикалізації, саме тому наш фокус вже дещо зміщений відносно практик цього механізму протидії.

а саме проект протидії радикалізації Національної поліції Турецької Республіки у місті Адана⁶⁰, в котрі Сендар Сан виділяє дерадикалізацію як один з найбільш дієвих способів протидії екстремізму та тероризму, та базується на інтеграційному чиннику впливу. Дослідження автора, вказує що така система базується на індивідуальній роботі,⁶¹ проте працює у кейсі роботи у межах міста, що є вагомим чинником. Сендар Сан виділяє три основних фрагменти дерадикалізації турецької поліції міста Адана:⁶²

Ідеологічні (нормативні) фактори, включаючи розчарування з ідеологією групи, зростаючим ваганням брати участь у насильстві та неможливістю досягти бажаних змін;

Соціальні (афективні) фактори, що стосуються розчарування груповим середовищем, відносин міжчлени, керівництво групи та діяльність групи;

Практичні (безперервні) фактори, такі як втома від участі в екстремістській діяльності, бажання розпочати нормальне життя і страх перед юридичною діяльністю переслідування;

Для важливим буде окреслення як ці фактори взаємовідносяться з груповою механікою радикалізації та самим процесом як таким. Варто відзначити, що спектр стосується

---

⁵⁹ Serdar San (2018): Counter-terrorism policing innovations in Turkey: a case study of Turkish National Police CVE experiment, Policing and Society, DOI: 10.1080/10439463.2018.1561697

⁶⁰ Serdar San (2018): Counter-terrorism policing innovations in Turkey: a case study of Turkish National Police CVE experiment, Policing and Society, DOI: 10.1080/10439463.2018.1561697

⁶¹ Serdar San (2018): Counter-terrorism policing innovations in Turkey: a case study of Turkish National Police CVE experiment, Policing and Society, p. 3-4, DOI: 10.1080/10439463.2018.1561697

⁶² Serdar San (2018): Counter-terrorism policing innovations in Turkey: a case study of Turkish National Police CVE experiment, Policing and Society, p. 13-14, DOI: 10.1080/10439463.2018.1561697

протидії мобілізованим та чітко екстремальним групам,⁶³ де радикалізація є лише сегментом переходу для мобілізації у терористичну діяльність чи екстреміську групу. Це однозначно відсилає нас до лінійності розуміння саме психологічного підходу. Проте у рамках практичних факторів, ми можемо побачити динамічність безперервного процесу дерадикалізації. Попри те, що сам Сендар Сан виділяє саме індивідуальні та лонговані показники, ми припускаємо, що протидія поліції у рамках протестів також може бути чинником дерадикалізації. Якщо ми будемо притримуватись нашої парадигми процесу радикалізації, то чинники що активують радикалізацію у взаємодії з поліцією будуть саме тими практиками що стосуються практичних факторів, виділених Сендаром Саном. Таким чином ми будемо тлумачити активізацію радикалізації супроти поліції праворадикальних рухів як елементу викликів для практичної протидії радикалізації.

Також автор наголошує на суттєвій увазі у реінтеграції екстремістів як важливому заключному аспекті застосування CVE. Це також відзначається й у праці Горгана (2017)⁶⁴, Боруна (2012),⁶⁵ Бостуга та Ельвека (2016).⁶⁶ Подібна аргументація важливості реінтеграційної роботи також декларується в рекомендаціях ОБСЄ (що включали у дослідження і фактор зростання радикалізації в Україні),⁶⁷ так й в Безпековій Стратегії ЄС,⁶⁸ що визначає превенцію радикалізації як одне із завдань забезпечення стабільності, розвитку демократії та захисту прав людини (включаючи реінтеграцію як один із засобів).

Важливим є й те, що ці праці розглядають радикалізацію як шлях до терористичної діяльності та екстремальних ідеологічних поглядів, що відсилає нас до психологічного підходу. Тому важливим заключенням нашої праці буде надати рекомендації, котрі по суті будуть доповненням до практик CVE та стосуватимуться саме короткострокої дерадикалізації. Ще одним уточненням буде розробка практик саме для вузького поля взаємодії поліції та право-радикальних рухів. Одним з найбільш поширених практик⁶⁹

---

⁶³ Serdar San (2018): Counter-terrorism policing innovations in Turkey: a case study of Turkish National Police CVE experiment, *Policing and Society*, p. 3-4, DOI: 10.1080/10439463.2018.1561697

⁶⁴ Horgan, J., et al., 2017. Walking away: the disengagement and de-radicalization of a violent right-wing extremist. *Behavioral sciences of terrorism and political aggression*, 9 (2), 63–77.

⁶⁵ Borum, R., 2012. Radicalization into violent extremism ii: a review of conceptual models and empirical research. *Journal of strategic security*, 4 (4), 37–62.

⁶⁶ Bastug, M.F. and Evlek, U.K., 2016. Individual disengagement and deradicalization pilot program in Turkey: methods and outcomes. *Journal for deradicalization*, 8, 25–45.

⁶⁷ Understanding Referral Mechanisms in Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization That Lead to Terrorism. Navigating Challenges and Protecting Human Rights. A Guidebook for South-Eastern Europe (2019), Published by the Organization for Security and Co-operation in Europe Vienna

⁶⁸ "Communication from the commission to the European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and social committee and the committee of the regions on the EU Security Union Strategy", European Commission Brussels, 24.7.2020 COM(2020) 605 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1596452256370&uri=CELEX:52020DC0605>

⁶⁹ Serdar San (2018): Counter-terrorism policing innovations in Turkey: a case study of Turkish National Police CVE experiment, *Policing and Society*, p. 3-4, DOI: 10.1080/10439463.2018.1561697

протидії радикалізації є робота із засудженими, реабілітація та реінтеграція радикалів та екстремістів. В нашому випадку, ми фокусуємось на рекомендаціях з протидії радикалізації протестів.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

Якісні методи збору та кодування даних

Попри розгорнуту частку теорії, однозначно що ми все ще не цілком дали відповідь на методологічний проект дослідження - визначення лімітації класів та арен взаємодії, а також визначення чіткої арени все ще є теоретичною рамкою.

Нашим основним фокусом є перевірка як *same*, або ж за яких умов відбувається радикалізація у проявах застосування насилля до поліції. Суспільно-політичний рух є актором, проте не може виступати юнітом одиниці при дослідженні динаміки. Таким чином, утилітарні показники руху не можуть влаштовувати нас для лімітації класів. Очевидним проявом механізму як алгоритму дій є *діяльність* азовського руху. Найбільш очевидним є фіксація кожної із взаємодії азовського руху з поліцією. Для цього пропонується сформуванню кодування подій на основі івент-аналізу протестів (PEA).⁷⁰ З позицій нашої теорії, однією з найбільш близьких кодувань подій буде DoCA, що включає в себе 76 змінних,⁷¹ оскільки теоретична рамка бази даних використовувалась для досліджень одного з авторів нашої теорії МакАдама⁷² та має ту ж траєкторію теорії. Проте дана класифікація сфокусована на більш загальному огляді протестів, що означає потребу більш детального фокусу в рамках вивчення саме радикалізації та взаємодії з поліцією. З цих причин, нами була обрана система кодування Європейської бази протестів та примусу (SEPCD),⁷³ що також працює у рамках теорії соціальних рухів, а також практично співставна з попередньою базою, проте більше сфокусована саме на протистоянні з поліцією та використанню насилля. **Саме тому пропонується використати SEPCD як основну рамку для кодування бази даних.**

Додатковими виступатимуть індикатори DoCA, а також кілька утилітарних показників щодо протистояння поліції та азовського руху, виведених на базі даного конкретного кейсу, котрі по суті є розширеними версіями кластерів типу «*які цілі ставили перед собою протестувальники*» «*котрі організації брали участь у протесті*»⁷⁴ та «*який тип дій був ключовим*».⁷⁵ Кодування подій відбувається з певними модифікаціями відносно

⁷⁰ Semenov A. Protest Event Analysis as a Tool for Political Mobilization Studies, Russian Sociological Review 2018

⁷¹ <https://web.stanford.edu/group/collectiveaction/cgi-bin/drupal/node/17>

⁷² McCarthy, John D. and Clark McPhail. 2006. "Places of Protest: The Public Forum in Principle and Practice" Mobilization 11(2): 229-47.

⁷³ Codebook for European Protest and Coercion Data, 1980 through 1995, Kansas University, link: <https://web.ku.edu/~ronfrand/data/>

⁷⁴ Dynamics of Collective Action, Stanford University, Published by djwang on November 7th, 2009, link: <https://web.stanford.edu/group/collectiveaction/cgi-bin/drupal/>

⁷⁵ Dynamics of Collective Action, Stanford University, Published by djwang on November 7th, 2009, link: <https://web.stanford.edu/group/collectiveaction/cgi-bin/drupal/>

кейсу, що пов'язане як з відсутність певної інформації (наприклад, стосовно к-сті організацій присутніх під час акції), так і у зв'язку з відсутність у подій що відповідають певним кластерам (наприклад відсутність події проти військових, але також чітко можна виділити антиросійські акції, проте практично відсутні акції стосовно контр-рухів). Кодування даних буде максимально дихотомічним, оскільки неточність кількісних показників може спричинити проблемність валідації перевірки гіпотез. Також у силі вивчення кейсів, варто врахувати екстремальні випадки, котрі будуть виключенні з перевірки. Ще одним важливим допущенням для нас є фокус на діяльності поліції, що більш розгорнуте у системі CoDA, проте котре ми також будемо кодувати дихотомічно. Таким чином нами були зібрано 34 індикатори та кластери для збору та кодування даних:

Опис події (SEPCD):

1. Ідентифікаційний номер події;
2. Дата події (рік, місяць, день);
3. День тижня;
4. Чому це колективна дія чи акція руху?;
5. Опис події;
6. Посилання на подію;

Номінальні показники (SEPCD):

1. Цілі протестувальників:

- 1) Судові засідання;
- 2) Культура, історичні події;
- 3) Уряд (включно з міністерствами);
- 4) Парламент;
- 5) Іноземні посольства (крім посольства Російської Федерації);
- 6) Місцева влада (Київ та периферія);
- 7) Поліція;
- 8) Президент;
- 9) Антиросійські, антикомуністичні акції;
- 10) ГПУ;
- 11) Інше;

2. Причини протесту:

- 1) Арешти;
- 2) Корупція;
- 3) Екологія;
- 4) Історичні події;
- 5) Прийняття законів;

- 6) Антиросійські, антикомуністичні акції;
- 7) Ветерани;
- 8) Війна;

Дихотомічні показники(CEPCD+DoCA+personal):

1. Тип протестувальників (власна акція – 0; коаліція рухів – 1);
2. Цілі протестувальників (0 – одна; 1 – декілька);
3. Зв'язок акції з іншими подіями чи історією (відсутність зв'язку – 0; наявність зв'язку - 1);
4. Чи завдана матеріальна шкода (0 – ні; 1 – так);
5. Чи поліція вчиняла котрісь дії? (0 – ні; 1 - так);
6. Чи протестувальники використовували насилля? (0 – ні; 1 - так);
7. Чи були присутні інші організації, рухи? (0 – ні, 1 - так);
8. Чи були присутні контр-рухи? (0 – ні; 1 - так);
9. Чи поліція застосовувала фізичну силу? (0 – ні; 1 - так);
10. Чи поліція використовувала насилля? (0 – ні; 1 -так);
11. Чи були присутні медичні групи чи волонтери-медики (0 – ні; 1 - так);
12. Чи наявні спеціальні силові структури? (0 – ні; 1 - так);
13. Чи були арештовані протестувальники? (0 – ні; 1 - так);
14. Чи були поранені серед протестувальників (0 – ні; 1 - так);
15. Чи були вбиті серед протестувальників? (0 – ні; 1 - так);
16. Чи були вбиті серед поліції? (0 – ні; 1 - так);
17. Чи була застосована спецтехніка поліцією? (0 – ні; 1 - так);

Кількісні показники(CEPCD+CoDA):

1. Чисельність протестувальників;
2. Активізація спроможності руху (в Азову відносно 1000 учасників, в С14 відносно 200);
3. Кількість арештованих;
4. Кількість поранених протестувальників;
5. Кількість вбитих протестувальників;
6. Кількість поранених серед поліції;
7. Кількість вбитих серед поліції;
8. Кількість вбитих цивільних;
9. Кластер тривалості події (0 – якщо ≤ 1 години; 0,5 якщо >1 години, 1, якщо ≥ 3 годин);

Враховуючи те, що більшість таких акцій мають цілі державні органи влади, додатковими полями розгляду (категоріями) слугуватиме фіксація взаємодії з чиновниками, депутатами, судами, іншими силовими відомствами). Це є важливим

доповненням для досягнення лімітації подій та дозволить частково розкрити ще один субмеханізм, котрий не фігурує у гіпотезації – атрибуція загрози, що також належить до релятивної моделі.

Виходячи з теоретичної рамки дослідження також зі сформованої системи кодифікації подій азовського руху варто сфокусуватись на деталізації збору інформації щодо кейсів. Базою даних для більшості досліджень РЕА є друковані (GDELT,⁷⁶ CEPCD,⁷⁷ *Dynamics of Collective Action - DoCA*⁷⁸) або ж електронні ЗМІ (NPSE,⁷⁹ GDELT). Враховуючи що епізоди діяльності азовського руху починається з 2014го року, використання електронних ресурсів дозволить охопити найбільшу частку фіксації подій. Важливим є й те, що офіційна інформація щодо азовського руху також публікувалась у соціальних мережах та у інтернет-ЗМІ «Національний Кореспондент». Таким чином, саме веб-ресурси, зокрема українські ЗМІ та сторінки руху у соціальних мережах будуть ключовими джерелами обрання кейсів.

Генеральна сукупність та вибірка

Саме тому нами пропонується використати 5 найбільших за переглядами інформаційних сайтів України за рейтингом відвідуваності сайтів *SimilarWeb*,⁸⁰ а також враховуючи офіційні сторінки азовського руху у соц. мережах *Telegram, Facebook, Youtube, VKontakte*. Таким чином було опрацьовано 8 тис постів у соціальних мережах та 320 новин у інтернет-ЗМІ. У них було зафіксовано 1972 події на території України, і з них понад 85% завдяки постам у соціальних мережах.

Також пропонується накласти географічне обмеження у рамках діяльності в Києві та Київської області, оскільки певні показники неможливо відобразити у рамках інших регіонів (протести під ВРУ, ГПУ, тощо), а чисельність акцій у Києві відносно інших міст суттєво більша (понад 35% всіх зафіксованих акцій).

Визначившись з експериментальною групою, її обмеження та методологією добору даних варто визначити також й контрольну групу. Такою пропонується взяти також право-радикальну організацію *С14* або ж *Січ* та її політичну партію «Суспільство майбутнього» створену у жовтні 2019го. Щодо аргументації вибору контрольної групи є низка факторів:

---

⁷⁶ The GDELT Project. Link: <https://www.gdelproject.org/>

⁷⁷ Codebook for European Protest and Coercion Data, 1980 through 1995, Kansas University, link: <https://web.ku.edu/~ronfrand/data/>

⁷⁸ Dynamics of Collective Action, Stanford University, Published by djwang on November 7th, 2009, link: <https://web.stanford.edu/group/collectiveaction/cgi-bin/drupal/>

⁷⁹ Semenov A. Protest Event Analysis as a Tool for Political Mobilization Studies, Russian Sociological Review 2018

⁸⁰ SimilarWeb Traffic Analysis, link:

https://www.similarweb.com/?utm_source=adwords&utm_medium=paid&utm_campaign=gs_sch_brand_similar_row&gclid=CjwKCAiAgJWABhArEiwAmNVTB8iuHMewA9A-8yrHITnk8DxplPvF0iPGnQREIszoOp-bKm6Nnt-LKRoCuoAQAvD_BwE

- Географічний чинник: більшість акцій, учасників руху С14 відбувається та знаходиться у Києві;
- Часові рамки заснування та діяльності (з 2009го року по сьогодні);
- Кількість акцій С14 у Києві співмірна з акціями азовського руху (приблизно 198 подій С14 проти 270 Азову);
- Спільність досліджуваного поля взаємодії: С14 активно взаємодіє з силовими структурами під час акцій, та неодноразово позиціонується як радикальне формування (тобто із легітимізацією насилля);
- Подібність SMO: організація має подібний ідеологічний спектр та може трактуватись як частина українських право-радикальних рухів;
- Рух частково інституціоналізований подібно азовському рухові: наявна політична партія та громадські об'єднання;

Окрім вказаних критеріїв, С14 або ж «Січ» є у право-радикальною організацією з максимально антагоністичними ідеологічними засадами. Релевантність такої контрольної групи пропонується вважати за рахунок включення ідеологічного спектру та діяльності. Зокрема йде мова про використання дво-пірамідальної моделі МакКоулі та Москаленко, що частково дозволять визначити рухи як такі, що мають легітимацію насилля, екстремальну риторику а також наявні факти застосування насилля задля політичних цілей. Зокрема подібними є типи подій антиросійського та антикомуністичного спрямування. Такими вважатимуться події із застосуванням насилля щодо політичної партій «Партія Регіонів» «Опозиційна Платформа» «Опозиційна платформа за життя», зриву, пікету чи використання щодо учасників подій що стосуються вшанування історії СРСР, святкування 9го травня (як святкування Великої Вітчизняної Війни), тощо. Окрім цього важливу роль для обох організацій грає правозахисна діяльність у справах ветеранів ООС та АТО від 2014го року, акції стосовно нелегальної забудови у місті Києві. Разом зазначені типології акцій становлять 167 з 270 зафіксованих у азовського руху, та 147 з 198 зафіксованих у С14.

Тип акції	Тип акції (кодування)	Азовський рух	С14 «Січ»
Арешти ветеранів, активістів	Арешти	44	98
Антиросійські, антикомуністичні акції	Антиросійські, антикомуністичні	63	27
Акції в підтримку ветеранів, вшанування пам'яті військових, захист ветеранів (окрім судових засідань)	Ветерани	14	5

Корупція (нелегальна забудова, бізнес, тощо)	Проти корупції	47	17
--	----------------	----	----

Враховуючи можливість доступу до всіх даних подій, а також відносно невисокі числові параметри одиниць дослідження, пропонується обрати періодом дослідження повний час діяльності С14 та Азовського руху. Враховуючи те, що ми беремо до уваги офіційні портали формувань, стартовою точкою діяльності пропонується брати травень 2014го - формування «Чорного Корпусу».⁸¹ Для контрольної групи (С14) пропонується вести відлік з того періоду часу.

Отже, таким чином нами було зібрано 12 тис постів у соціальних мережах щодо обох кейсів (8 тис стосовно азовського руху, та 4 тис. стосовно С14). Виходячи обрання для кодування вузького профілю подій, що відбуваються в Києві та агломерації, а також котрі дозволяють фіксувати присутність поліції нами було обрано 380 подій азовського руху та 232 подій С14. Серед них варто відзначити відкидання екстернальних випадків, що мають велику частку насилля та

Наступним кроком однозначно є визначення пропонованих до використання методів перевірки гіпотези та гіпотези.

«Червоною ниткою» неодноразово наголошувалось на потребі лімітації, і з позицій теорії ми сформувавши лімітації до рівня субмеханізмів. Залишається відкритим питання яким саме чином можливо перевірити гіпотези що їх відповідають?

Перш за все означити, що у дослідженнях динамічно-групового підходу домінує вивчення кейсів (case study), що дозволяє зафіксувати індуктивно максимальну кількість можливих арен взаємодії. Це притаманно як фундаментальним у нашому випадку працям Тіллі МакАдама і Тарроу,⁸² та Алімі Бозі та Деметрію.⁸³ Такий підхід дозволяє визначити асени, але не лімітувати класи подій. Саме для цього й була вже згадана кодифікація за методологією РЕА, що поширена та активно використовується у дослідженнях суспільно політичних рухів. Також вже було зазначено що основний наш фокус робиться на методології SERCD, як ключовій. Отже ми вже можемо зазначити що першим кроком до лімітації у категорії даних пропонується івент-аналіз протестів. Це дозволить сформувавши бази даних подій за відповідними категоріями, що у свою чергу дозволить проводити статистичні маніпуляції з даними як усередині кейсів, так і для компаративної перевірки результатів з контрольною групою. Однозначно що найпростішим методом

⁸¹ «Командир «Азова» Білецький згадав, як зароджувався полк», *ТСН 13 жовтня 2014*, Link: <https://tsn.ua/politika/komandir-azova-bileckiy-zgadav-yak-zarodzhuvasya-polk-373623.html>

⁸² Doug McAdam, Sidney Tarrow, and Charles Tilly. *Dynamics of Contention*/Cambridge University Press/Cambridge University Press 2004

⁸³ Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez. (2015). *The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective*. Oxford University Press, American Sociological Association 2015

перевірки гіпотез є кількісне співставлення результатів. Наприклад для другої гіпотези підтвердженням слугуватиме більша кількість проявів насилля проти поліції у коаліціях СМО. Аналогічним чином це діє й для інших гіпотез.

Проте ще один фактором лімітації подій визначається *вага* події, що в цілому є притаманним РЕА аналізу,⁸⁴ хоча не властиве у обраній нами методології CEPCD. Лімітацію у цьому випадку пропонується проводити за допомогою індикаторів котрі наявні у методології, хоча й не попередньо мають прямого відношення до легітимації насилля азовським рухом. Перш за все йде мова про такі індикатори як кількість жертв (поранених, вбитих), використання спецтехніки, чисельність протестувальників або поліції, використання додаткових спеціальних силових структур (у нашому випадку – національної гвардії). З однієї сторони, масштаб акції частково дозволить нам сформулювати актуальність події для руху, оскільки це є фактор його мобілізаційної спроможності. Іншими словами, більша чисельність протестувальників свідчить про вагу події через витрачені актором ресурси. Чисельність вбитих або ж поранених дозволить продемонструвати задіяні у застосування сили з обох сторін. Застосування спецтехніки, щитів або ж використання спеціальних сил дозволить говорити про задіяні поліцією ресурси для контроль меж. Однозначно, що такі індикатори все ще є частково умовними, проте вони все ж справді дозволять більш чітко лімітувати вагу подій, що у свою чергу дозволить посилити валідацію результату перевірки гіпотези.

Кількісні методи перевірки гіпотез

Важливим доповненням у розуміння методології є рішення використання в основі обрахунків саме дихотомічних показників та кластеризації номінальних та кількісних показників. Це важливе допущення потрібне для узгодження з процесуальним підходом, котрий ми використовуємо. Перш за все, це дозволить збалансувати наявні дані відносно екстерналій. Наприклад, к-сть подій, при яких є зафіксованими жертви поліції чи протестувальників не становлять суттєву вагу, а у більшості випадків інформація щодо точної кількості відсутня. Проте це створює ситуацію великої дисперсії даних, та великої кількості екстерналій, чого ми намагаємось уникнути. Узгодження з процесуальним підходом потребує все ж врахування максимально широкої лінії факторів при описі подій. Саме тому кодування затриманих, вбитих чи поранених у рамках обрахунків буде дихотомічним (1 – зафіксовано, 0 – не зафіксовано). В рамках цього також важливим є й розуміння нашої незалежної змінної котра має позиціонувати сам факт легітимації насилля. У випадку подій, фіксації легітимації можлива лише як сам прояв використання сили протестувальниками. Це й буде нашим основним показником. Так як він є також дихотомічним, сумування інших дихотомічних факторів й буде для нас ключовим способом підрахунку співмірності вибірок С14 та азовського руху. Номінальні ж показники будуть грати селекторну роль у гіпотезах.

---

⁸⁴ Semenov A. Protest Event Analysis as a Tool for Political Mobilization Studies, Russian Sociological Review 2018

У рамках кожної із гіпотези пропонується застосувати перевірку результатів для обох контрольних груп. Для *Гіпотез 1, 2* пропонується провести тест **t-критерій Стьюдента** для співмірності результатів контрольних груп, тоді як перевірка *Гіпотези 3 та 4* пропонується за допомогою бінарної моделі гетероскадетистичного типу.

Ключовим фактором є порівняння показників обох контрольних груп. Для цього, при умові нормалізації показників (що й дозволить нам визначити ключові умови за яких застосовується насилля проти поліції), є перевірка за допомогою тесту **t-критерій Стьюдента**, що дозволить говорити про співмірність висновків баз даних обох досліджуваних груп. Елементи, котрі будуть взяті для тестування базуватимуться статистично значущих маргінальних ефектах біномінальних моделей.

Для перевірки I та II гіпотези ми використовуємо тест перевірки критерію Ст'юдента для нервних вибірок, або ж тест Велша. Розрахунок буде відбуватись за наступною формулою:

$$t = \frac{\Delta \bar{X}}{s_{\Delta \bar{X}}} = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{s_{\bar{X}_1}^2 + s_{\bar{X}_2}^2}}$$

$\bar{X}_i$ – середнє значення вибірок, $S \frac{2}{X_i}$ – стандартна похибка.

Для перевірки третьої гіпотези, варто більш детально описати логіку формування та застосування пробіт-моделі. Першим ключовим фактором її використання є гетероскедастичність даних. Другим вагомим фактором є використання цією моделлю є її заснування на нормальному розподілі, на відмінну від логістичної регресії. У нашому випадку ми також спрощуємо модель, та наразі не враховуємо вагу маргінальних ефектів, і залишаємо їх лише для перевірки значущості та використання пріоритетизації рекомендацій. Наразі ключовим є перевірка зв'язку бінарних показників наших вибірок. Модель застосовується за наступною формулою:

$$Y = X^T b_i + \varepsilon,$$

Логістична модель має двійкову залежну змінну "Y", яка може приймати значення: "0" – ненасильницький протест, "1" – застосування рухом насильницьких репертуарів політики незгоди. E - фактори, які впливають на залежну змінну, але не були включені в модель (всі показники, крім дихотомічних, тривалості протесту та номінальних шкал – всього 17 показників). У нашому випадку ми спрощуємо показник b. Незалежною змінною у

нашому випадку є факт застосування насилля протестувальниками, що також є одним з бінарних показників. Результати будуть інтерпретуватись наступним чином:

$$Y^* = U^1 - U^0,$$

Де Y^* - прихована залежна змінна, U^1 – доцільність використання насилля, U^0 – ненасильницький протест.

Ще одне важливе обґрунтування лежить у прорахунку можливих «прихованих» змінних, котрі можуть слугувати альтернативними варіантами розвитку подій. Таким чином у нас є фактично дві функції:

$$U^1(x) = x^T b_1 + \varepsilon_1$$

$$U^0(x) = x^T b_0 + \varepsilon_0$$

Де X - незалежна змінна, T – показник індикатора, b – коефіцієнт чинника (не враховується, рівний 1) ε – фактори, котрі впливають на залежну змінну.

Логічно припустити, що при більшому значенні однієї функції вибивається саме вона як основна. Таким чином основою нашої моделі лежить різниця двох наведених функцій, що можна позначити наступним чином:

$$\Delta U(x) = U^1(x) - U^0(x) = x^T (b_1 - b_0) + (\varepsilon_1 - \varepsilon_0) = x^T b + \varepsilon$$

Якщо результат рівняння більший нуля то обирається перша альтернатива (U^1), якщо ж менший – друга (U^0). Виходячи з теорії раціонального актора та теорії мобілізації ресурсів ми можемо задати умови, при яких використання насилля буде, при його більшій доцільності, ніж невикористання. Тобто,

$$Y^* = \Delta U(x).$$

Якщо $Y^* \geq 0$, то $Y = 1$ (рух буде застосовувати насилля).

Якщо $Y^* < 0$, то $Y = 0$, (рух не буде застосовувати насилля).

Для перевірки адекватності та коректності моделі ми будемо використовувати коефіцієнт псевдо-квадрата МакФаддена, ціль якого оцінити якість накладання моделі (її натренованості та цілісності у застосуванні на аналіз даних). Вона розраховується за формулою:

$$R^2 = \frac{\ln L_1}{\ln L_0}$$

Де L_1 - ймовірність альтернативної моделі, L_0 – ймовірність нульової моделі. Його значення може бути менше 0, проте не більше 1.

Проте для нас важливим залишається потреба перевірки потенційно найбільш важливих чинників, тобто граничних показників біноміальної моделі. Важливим тут є обмеженість збору і суттєвість можливих похибок. Для зменшення визначення найбільших важливих ефектів, а також через саму концепцію пробіт-моделі, котра передбачає умовні приховані змінні, ми визначатимемо найбільш значимі ефекти також і через граничні ефекти пробіт-моделі, що враховують не лише наявні дані, але можливі варіації результатів при змінні показника незалежної змінної. Для цього використовується функція розрахунку граничних ефектів пробіт-розподілу біноміальної моделі:

$$X_j \equiv \frac{\partial \text{PrPr}(Y_i=1)}{\partial X_{ij}} = \frac{\partial \Phi(x_i^T b)}{\partial X_{ij}}$$

$$X_j = Y^* = \Delta U(x). \quad \text{– бінарна змінна,}$$

$$\Phi(x_i^T \beta) = \frac{\Delta \Phi(x_i^T b)}{\Delta(x_i^T b)} \quad \text{– значення стандартного нормального розподілу пробіту (p.d.f) на } x_i^T b$$

$$\text{(залежна, бінарна змінна). } \frac{\Delta \Phi(x_i^T b)}{\Delta(x_i^T b)} \quad \text{– індекс граничного ефекту на бінарну змінну}$$

Після застосування моделі бінарного вибору пробіт функції, нами будуть розраховані граничні ефекти, що будуть ключовими результатами дослідження у рамках 3 та 4ої гіпотез.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Опис даних

Для обох рухів було проведено збір постів, та новин у найбільших ЗМІ за версією Simmilar Web станом на 10 березня 2021го року. Важливим доповненням також слугували фіксації подій у інтернет ЗМІ «Апостроф», Інтерфакс, Укрінформ, котрі робились вибірково для доповнення бази даних. Більшість інформації була отримана завдяки постами у соціальних мережах, та становить більше 12 тис постів соціальних мереж Telegram V Kontakte Facebook понад 85% всієї опрацьованої інформації. Серед них, найбільш важливим джерелом інформації є Telegram, що включає понад 10 тис. всіх опрацьованих новин. Для контрольної групи перевірки (С14) надзвичайно важливим було використання доступних даних з соціальної мережі V Kontakte, що надало можливість зафіксувати події за 2015-16 рр (понад 85 подій з 198 відібраних для

кодування). Таким чином для генеральної сукупності було відібрано понад 2247 подій азовського руху та руху «С14».

Із зібраних даних, для кодування було обрано всі події, що стосуються теоретичної рамки площини події поліція-протестувальники у місті Київ. Для кодування було відібрано ті, що мають згадки щодо присутності поліції, логічно включають присутність поліції (згідно з механізмами теорії радикалізації та відповідними аренами взаємодії – акції під ВРУ, ГПУ, ОПУ, багатотисячні марші, судові засідання, тощо). Таким для кодування зібрано 270 подій азовського руху та 198 подій С14, що і були прокодовані та є базою для статистичної перевірки гіпотез.

Перевірка I та II гіпотез дослідження

За номінальними показниками, котрі важливі для перевірки гіпотези та II гіпотези варто відзначити, що для перевірки було обрано ті події, що у номінальних показниках відповідають взаємодії з державними органами влади, поліцією та іншими силовими структурами. Важливим є фактор врахування представників місцевої влади для статистичної перевірки. Таким чином для перевірки II гіпотези були відібрані наступні типи подій:

10. Цілі протестувальників:

- 1) Судові засідання;
- 2) Уряд (включно з міністерствами);
- 3) Парламент;
- 4) Місцева влада (Київ та периферія);
- 5) Поліція (управління, відділки, міністерство);
- 6) Президент;
- 7) ГПУ;

Тобто з номінального показнику цілей протесту було виключено 4 типи. Це дає вибірку у 190 подій для азовського руху, та 125 подій для С14. Перевірка другої гіпотези за допомогою Т-критерію Ст'юдента надає нам наступні результати коефіцієнту в $-0,03279$. Результати обрахунків вказують на низький показник статистичної значущості. Отже, I гіпотеза не була підтверджена. **Тому ми можемо стверджувати, що присутність державних структур, як фактор активізації використання насилля протестними рухами С14 та азовським рухом не є підтвердженою.**

Щодо нашої II гіпотези, ми виділяємо з вибірки всі події у двох вибірках по дві суб-групи: події у коаліції організацій та без них. Таким чином у нас створюються по дві вибірки для перевірки контрольних груп. У азовського руху ми фіксуємо у азовського руху 83 події у коаліціях та 187 подій поза ними відповідно. У С14 - 97 подій у коаліціях та 101 поза ними відповідно. Серед акцій у коаліціях у азовського руху фіксуємо 34 випадки використання насилля у коаліціях та 94 події насилля у позакоаліційних акціях.

У випадку з С14 – 55 випадків застосування насилля у коаліціях та 62 випадки у позакоаліційних акціях. Ми можемо спостерігати що у частка застосування насилля І контрольною групою становить ~41% у коаліціях, а у другій – 35%. Застосування насилля в акціях без коаліцій – 50% у першій групі та 61% у другій.

Попередній опис результатів вказує на більшу частку використання насилля у випадках позакоаліційних акціях. Проте такий підрахунок не дозволяє враховувати низку додаткових факторів, а також співмірність таких результатів. Саме тому ми проведемо перевірку співмірності вибірок коаліційних акцій та акцій поза ними для обох груп. Результати демонструють значення коефіцієнту т-критерію у -1,2 та -4,3 відповідно, отже вибірки результати статистично незначущі. **Отже, конкурентна роль SMO у радикалізації супроти поліції не є вагомим чинником для азовського руху та організації С14.**

Перевірка III та IV гіпотез дослідження

Застосування результатів біноміальної моделі дозволяє нам виділити 5 важливих показників у кейсі азовського руху:

Показник	Estimate	Std. Error	z value	Pr(> z)
Чи завдана матеріальна шкода?	1.52934	0.44547	3.433	0.000597***
Чи наявні спеціальні силові структури?	-0.73494	0.37383	-1.966	0.049304*
Чи були присутні інші організації, рухи?	0.72437	0.32596	2.222	0.026264*
Чи були присутні контр-рухи?	1.01629	0.45225	2.247	0.024629*
Чи поліція застосовувала фізичну силу?	0.94897	0.41769	2.272	0.023088*

Перевірка моделі за коефіцієнтом МакФаддена дає результат в 0,32. **Отже результати застосування моделі є статистично значущими і тестування моделі проведено коректно.**

Ми бачимо відмічення наявності матеріальної шкоди, як одного з ключових показників, а також наявність ваги присутності інших рухів та застосування поліцією сили. Проте наявність спеціальних силових підрозділів, зокрема НГУ, впливають зворотно. Попри

це, основним елементом біноміальної моделі є не статистично значущі результати, котрі більше покликані перевірити якість застосування, а саме граничні ефекти, що передбачає включення розрахунків більшої кількості варіативностей бінарних позицій.

Надалі оглянемо результати граничних ефектів, що дозволить оглянути ширший діапазон ролі чинників на радикалізацію азовського руху супроти поліції. Розрахунки граничних ефектів для вибірки подій азовського руху надали нам показники по більшості індикаторів:

1. Чисельність протестувальників 50-100 осіб	0.03255885
2. Тривалість події понад 1 годину	0.03259704
3. Екологічні акції	0.03412376
4. Чисельність протестувальників понад 100 осіб	0.04621471
5. Цілі протестувальників (одна чи кілька)	0.06521506
6. Чи були представлені контр-рухи?	0.12156604
7. Зв'язок з іншими подіями чи історією	0.12810154
8. Антиросійські та антикомуністичні акції	0.16781670
9. Інші події та акції	0.19761870
10. Наявність специфічних організацій	0.22623073
11. Будь які несилкові дії поліції	0.23143555
12. Матеріальна шкода (вандалізм)	0.23865006
13. Застосування поліцією фізичної сили	0.24994092
14. Використання поліцією насилля	1.40172646

Граничні ефекти в цілому дозволяють підтвердити гіпотезу щодо контролю меж поліцією у використанні насилля протестувальниками у випадку з азовським рухом. У вибірці вдалось підтвердити 3 з 5 індикаторів дій поліції. Показник щодо застосування насилля поліцією надає девіантний показник, що є вищим за дисперсію від 0 до 1. З однієї сторони, справді, лише 13 з 270 фіксують застосування поліцією саме насильницьких дій (розгонів протестувальників, побиття, нанесення умисних тілесних травм, тощо). Але також варто відмітити, що й два інших індикатори дій поліції також входять до найбільш активних каталізаторів. Таким чином, навіть враховуючи перший індикатор девіантним,

ми все ж можемо стверджувати що роль поліції у контролі меж та атрибуції загрози зафіксована.

Також у потенціалі, важливими можливими ефектами радикалізації є вандалізм, що підтверджується й прогнозом нашої моделі, а також наявність специфічних організацій під час акцій руху.

Зокрема також ми можемо виділити граничні ефекти, що мають найбільший негативний ефект на застосування насилля азовським рухом супроти поліції:

1. Акції стосовно корупції	-0.01372122
2. Чисельність протестувальників понад 1000 осіб	-0.01809086
3. Кількість арештованих протестувальників	-0.03811588
4. Наявність коаліції під час протесту	-0.04859822
5. Тривалість події понад 3 години	-0.052121114
6. Події що стосуються війни на Сході України	-0.07554434
7. Акції що стосуються прийняття законодавства	-0.11442332
8. Наявність НГУ, КОРД, тощо	-0.13029029
9. Акції що стосуються історії	-0.36604833
10. Кількість поранених протестувальників	-0.37710475
11. Акції стосовно ветеранів (окрім судових засідань)	-1.49932647

Результати ж негативних на радикалізацію ефектів окреслено трьома типами подій – кількістю поранених протестувальників, девіантно високим показником акцій стосовно ветеранів та акцій, що стосуються історії. У першому випадку характерним є те, що зафіксованих випадків є 13 і в рамках нашого епізоду досліджень це є фіксація понад 206 поранених учасників протестів азовського руху. Варто й також додати, що з липня по жовтень 2020го року чисельність поранених та затриманих зростає подібно до показників 2014го та 2015го року. Все ж невисокий, але значущий показник пропонується тлумачити як валідний та як такий що демонструє можливість зменшення радикалізації азовським рухом при зростанні поранених учасників.

Інші фактори не мають статистично значущих показників, проте 5 факторів показали суттєвий маргінальний ефект, що дозволяє говорити що вони грають суттєву роль для ймовірності, що $y=1$, або ж зростання застосування насилля протестувальниками. Із

результатів ми бачимо, що найбільш важливим є завдання матеріальної шкоди, а проте у кількісних показниках важливу роль грають застосування поліцією дій та використання сили, навіть без використання насилля (штовхання, становлення блокування пересування, стіна щитів, тощо). Проведемо аналогічні підрахунки для контрольної групи:

Показник	Estimate	Std. Error	z value	Pr(> z)
Чи були поранені серед протестувальників?	1.37612	0.56266	-2.446	0.014456*
Чи завдана матеріальна шкода?	1.76697	0.31029	5.695	24e-08***
Чи поліція вчиняла котрісь дії?	0.57455	0.23329	2.463	0.13783*
Чи були присутні контр-рухи?	1.95871	0.47817	4.096	20e-05***
Чи поліція застосовувала фізичну силу?	0.93871	0.27952	3.358	0.00784***

Також проводимо перевірку на статистичну значущість моделі за допомогою коефіцієнта МакФаддена. **Коефіцієнт становить 0,45 тобто є статистично значущим.** Результати застосування моделі по динаміці діяльності С14 вказують на подібність критичних показників з азовським рухом. Наступним кроком є вагомих граничні ефектів для С14:

1. Чисельність протестувальників від 50 до 100 осіб	0.01586616
2. Наявність НГУ, КОРД, тощо	0.04116165
3. Акції що тривають понад 3 години	0.05387621
4. Акції стосовно корупції	0.0596266
5. Антиросійські, антикомуністичні акції	0.10973013
6. Наявність арештованих протестувальників	0.12836612
7. Події пов'язані з історією	0.34126769
8. Чисельність протестувальників від 100 осіб	0.35435678
9. Матеріальна шкода (вандалізм)	0.41127830

10. Застосування поліцією фізичної сили	0.47585588
11. Чисельність протестувальників понад 1000 осіб	0.48469639
12. Наявність поранених протестувальників	0.88953217
13. Чи були представлені контр-рухи?	1.40442249

З результатів застосування можемо спостерігати що аналіз предикції, що дозволив підтвердити гіпотезу у першій перевірці також підтверджується й у потенційному розвитку. Зокрема ми підтверджуємо вагомість наявності вандалізму протестувальниками, застосування поліцією фізичної сили як потенційно важливих чинників радикалізації С14 супроти поліції. Отже, роль поліції як чинника радикалізації, а саме у рамках контролю меж підтверджується.

Також ми бачимо суттєву роль показників щодо чисельності протестувальників у подіях, що відіграє також вагому роль у використанні насилля. Є також два важливих показники, котрі хоч і не заперечують нашої гіпотезації, проте потребують більшої уваги через свою специфічність, а також контрадикторність відносно кейсу азовського руху.

Перш за все йде мова про роль можливості зростання насилля у випадках пов'язаних з історичними подіями. Тут варто зазначити несуттєву кількість подій С14, котра, проте все ж варта уваги (таких подій ми маємо 10 з 198). 9 з 10 подій стосуються історій розслідування розстрілів та злочинів спецпідрозділу МВС «Беркут» протестувальників у січні-лютому 2014го року. Саме лонгованість та апеляція до історичної ролі цих подій і є ключовим фактором відношення такого типу подій до історичної ретроспективи. Проте варто відзначити, що зафіксована лише 1 акція, котра стосується маршу націоналістів у честь дня Народження Степана Бандери 2го січня 2015го року. Акції явно стосуються не лише арени взаємодії історії, але й розслідування, судових засідань а також дегуманізації певної соціальної групи, котра хоч і не є контр-рухом, все ж має атрибуцію ворожої сторони. Таким чином, ми припускаємо що такий результат саме історичної категорії стосується перш за все наявності вузького спектру типів подій, і тому дає такий суттєвий результат.

Другим важливим моментом є наявність представлення контр-рухів у рамках С14. Результат девіантний, котрий виходить за межі дисперсії від 0 до 1, що надає потреби обґрунтування. У цьому індикаторі зафіксовано лише 5 випадків атрибуції контр-рухів під акцій протесту, як приклад, спроби зриву конопляних маршів у Києві. Таким чином ми можемо говорити про низьку якість даних цього показника, що й дає девіантний показник. Саме тому, його репрезентативність сумнівна, через що ми не можемо

однозначно стверджувати про радикалізації С14 супроти поліції при наявності контр-рухів, але констатуємо його підтвердження.

Граничні ефекти показників що стимулюють зменшення використання насилля супроти поліції на акціях С14:

1. Використання поліцією насилля	-0.04787722
2. Наявність коаліції	-0.06518799
3. Акції що тривають близько 1 години	-0.07024691
4. Зв'язок з іншими подіями чи історією	-0.08563705
5. Події що стосуються військових дій на Сході України	-0.11117641
6. Інші акції	-0.14298381
7. Будь які несилові дії поліції	-0.18996776
8. Цілі протестувальників (одна чи кілька)	-0.25891669
9. Події стосовно ветеранів	-0.39501287
10. Наявність специфічних організацій	-0.6797495
11. Акції стосовно законодавства	-1.19719480

Подібно до девіації з контр-рухами, ми можемо також описати питання акцій стосовно законодавства. Їх у нашій вибірці С14 виявлено лише 2, що також ставить під сумнів релевантність показника кластеру. Проблемність підтвердження також демонструється його виходом за межі нашої дисперсії.

Проте однозначно, що інші два граничні показники, акції стосовно ветеранів (без включення судових засідань) та наявність специфічних організацій (не контр-рухів) впливають на зменшення використання насилля С14 супроти поліції.

Застосування біномінальних моделей дає певний зв'язок у цілій низці факторів. Гетероскедастична модель покликана враховувати дисперсивність даних у порядку введення даних у базі. У нашому випадку послідовність подій була хронологічною, тому припустимо ототожнити послідовність математичних умов до історичної ретроспективи. Таким чином, результати застосованої нами моделі все ж варто вважати коректними з методологічної точки зору.

В рамках перевірки третьої гіпотези, ми бачимо, що більшість дій поліції справді стимулюють радикалізацію у обох групах. Проте є певні відмінності у результатах,

зокрема азовський рух та С14 по різному реагують на поранених, і у випадку азовського кейсу, це є дестимулюючий фактор радикалізації, тоді як в С14 навпаки один з найбільш потужних. Але все ж ці показники у показниках є індеферентними, а тому валідними з точки зору коректності застосування моделі. Використання насилля поліцією у випадку азовського руху справді є очевидним каталізатором радикалізації, але й також очевидним показником можливості поранених. Але вага використання насилля превалює над вагою наявності поранених, отже радикалізація однозначно всерівно буде наявна. Яскравим доказом тому може слугувати одне з найбільш яскравих прикладів аргументації взаємодії – марш КиївПрайду у травні 2018го року,⁸⁵ де застосування насилля поліцією супроти протестувальників привело до кінця акції протесту праворадикальних рухів, проте з іншої сторони, впродовж дня учасники акції «полювали» на представників КиївПрайду для помсти через розгін поліцією.⁸⁶ Таким чином, радикалізація, все ж, відбулась. Щодо радикалізації стосовно поліції, то ситуація також очевидна – тиск поліції та застосування сльозогінного газу було присутнім з обох сторін, тобто і тут факт використання ненасильницької політики незгоди є чітко зафіксованим. Тобто градація значимості ефектів дозволяє говорити про можливість зменшення радикалізації від наявності поранених у азовському кейсі, оскільки не перечить відтворенню подій та її наслідків.

Отже ми чітко можемо говорити про фіксацію результатів наявності вагомості застосування сили праворадикальними рухами в обох досліджуваних кейсах. Ми можемо стверджувати що контроль меж діяльності поліції справді стимулює радикалізацію праворадикальних рухів. Отже, наша третя гіпотеза підтверджується.

Окремо варто відмітити суттєву відмінність ваги граничних ефектів наявності контр-рухів у обох кейсах. Ми можемо стверджувати, що за результатами нашого дослідження фактори стимулюють радикалізацію в обох випадках. Це дозволяє нам підтвердити останню четверту гіпотезу, хоча у цьому випадку варто врахувати що це є активізація окремо виділеного Алімі Бозі та Деметрію механізму, що однозначно потребує подальшого поглиблення вивчення цього факту.

Також в обох випадках подібна ситуація під час акцій щодо проросійських та прокомуністичних акцій, котрі частково представлені контр-рухами (наприклад – формування «Молодь за життя!» Іллі Киви, що знаходиться у конфронтації з азовським рухом,⁸⁷ або ж конфлікти з активістами партії Анатолія Шарія у місті Києві).⁸⁸

---

⁸⁵ "Оточення противників ЛГБТ-маршу силовиками: опубліковано відео з дрону, UNIAN, 17.06.18, <https://www.unian.ua/society/10155452-otochennya-protivnikiv-lgbt-marshu-silovikami-opublikovano-video-z-dronu.html>

⁸⁶ "Марш рівності" в Києві: постраждали 11 людей», BBC News Україна, 17.06.18, <https://www.bbc.com/ukrainian/news-44511217>

⁸⁷ «Битва «патріотів»: що означають сутички між організаціями Білецького та Киви, Радіо Свобода, 03.09.20, <https://www.radiosvoboda.org/a/30818339.html>

⁸⁸ «Жорстока бійка у метро Києва: активісти Шарія проти "азовців"», BBC News Україна, 17.06.20, <https://www.bbc.com/ukrainian/news-53083735>

Враховуючи широкий контекст механізму поляризації, факт що цей тип акцій також стимулює радикалізацію також є додатковим підтвердженням гіпотези щодо стимуляції застосування насилля супроти поліції за наявності контр-рухів.

Також, окрім перевірки гіпотез, ми можемо виділити спільні чинники радикалізації та дерадикалізації для обох груп. Спільними граничними ефектами, тобто стимуляторами радикалізації є:

- Чисельність протестувальників від 50 до 100 осіб;
- Антиросійські та антикомуністичні акції (зокрема вшанування історичних подій СРСР, сутички з активістами політичної партії Анатолія Шарія, сутички та акції проти організації «Молодь за життя»);
- Матеріальна шкода (вандалізм, знищення майна, підпали, графіті, знищення парканів тощо);
- Застосування поліцією фізичної сили (штовханина, блокування протестувальників, встановлення обмежень для діяльності, тощо);
- Наявність контр-рухів (за виключенням проросійських та антикомуністичних рухів);

Спільними граничними ефектами дерадикалізації для праворадикальних рухів є події, що стосуються війни на Сході України (за виключенням антиросійські та антикомуністичних акцій, а також акцій у підтримку ветеранів та міжнародних відносин). Інші граничні ефекти дерадикалізації мають контрадикторність відносно наших контрольних груп, що не дозволяє проектувати їх на праворадикальні рухи в цілому.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

В рамках роботи нам вдалось успішно застосувати моделювання динаміко-групового підходу до виявлення чинників радикалізації праворадикальних супроти поліції. В рамках окресленого механізму перекупки та його теоретичної розробки, вдалось концептуалізувати кодифікаційну систему, що дозволила операціоналізувати процес радикалізації у виявлених нами випадках. В цілому, це відкрило для нас можливість, за допомогою перевірки наших гіпотез, виявити як, та за яких умов відбувається застосування насильницьких політик незгоди задля політичних цілей. Це у свою чергу спонукало до апробації нових методів перевірки досліджень динаміко-групового підходу. Розробка методології дозволила сформувані чинники радикалізації, котрі адаптивні до створення рекомендацій для української правоохоронної системи, зокрема для Національної Поліції України, Міністерства Внутрішніх справ та Національної Гвардії України.

Дослідження дозволило успішно перевірити можливість використання моделі бінарного вибору для сформованої системи фіксації та кодування подій арили взаємодії механізму

перекупки. Це дозволило чітко виділити бази даних подій для перевірки гіпотез кількісним методом.

В ході дослідження були підтверджені III з IV гіпотези. Друга вказує, що контроль меж діяльності поліції (зокрема застосування фізичної сили – штовхання, тиск на колони протестувальників, блокування руху, тощо) справді є чинником радикалізації право-радикальних рухів на прикладі азовського руху та руху С14. Підтвердження четвертої гіпотези дозволило підтвердити фактор радикалізації щодо поліції при наявності контр-рухів.

Нам не вдалось підтвердити вплив використання насилля у рамках механізму спіралі політичних можливостей, тобто щодо наявності протестів що стосуються державних структур виконавчої, законодавчої, місцевої чи судової гілки влади. Також нами була спростована можливість радикалізації умовах коаліційної акції для праворадикальних рухів. Тобто I та II гіпотези були спростовані.

Окрім досягнення дослідницької цілі операціоналізації теорії, було досягнуто основні завдання для розробки рекомендацій щодо дерадикалізації нами були виконані. Зокрема, ми однозначно можемо стверджувати потребу регуляції застосування фізичної сили поліцією, тобто важливість більшого контролю активних наказів під час протестів на місцях. Іншим вагомим чинником що нами підтверджений є важливість врахування наявності представників контр-рухів, зокрема йде мова про ті, до яких акцій праворадикалів позиціонуються як контр-акції (наприклад – протидія маршу КиївПрайду у Києві).

Також, ми можемо навести спільні чинники радикалізації, що стимулюють процес застосування насилля. На основі них ми можемо сформулювати наступні рекомендації:

1. Врахування фактору матеріальної шкоди (знищення майна, малювання графіті, знищення плакатів, парканів забудови, тощо) як важливого елемента стимуляції радикалізації. Недопущення актів вандалізму чи знищення майна правоохоронними органами за умов невикористання фізичної сили (наприклад приховування або ж пасивне блокування потенційних цілей матеріального збитку);
2. Максималізація протидії матеріальній шкоді при акціях що стосуються антиросійського чи антикомуністичного спрямування (наприклад, кордон перевірки щодо наявності вогняних сумішей, інших подібних інструментів для матеріального збитку);
3. Зменшення чисельності кордонів поліції та активних переміщень підрозділів у місці проведення протесту – пасивна роль поліції у максимально тривалий період. Збільшення ролі поліції діалогу у місцях початку конфліктів з протестувальниками, контроль командування щодо недопущення використання сили окремими поліцейськими;

4. Ізоляція праворадикальних рухів під протестів до протестів, що позиціонуються ними як контр-рухи – активна зміна маршрутів протестів, маршів базуючись на даних щодо дислокація контр-демонстрацій;
5. Зменшення к-сті поліції та її активної діяльності під час акцій, що стосуються військових дій на Сході України;

Дослідження як було обумовлено, справді відрізняється від класичних практик виявлення та протидії радикалізації, а також стосується вузького спектру прояву цього явища. Проте напрацювання однозначно важливі для використання Національної Поліцією України, важливі для моніторингу захисту прав людини громадськими організаціями, включення як елементу в аналітику для Служби безпеки України (зокрема як врахування нормальності показника застосування насилля під час антиросійських акцій) та для впровадження моніторингових даних у правоохоронних органах в цілому.

Дослідження чинників радикалізації не враховувало низку інших теоретичних механізмів, а також фокусувалось лише на фіксації активних подій у взаємодії з поліцією, що дозволяє говорити про певну зроблену лімітацію процесу радикалізації, а отже – його фрагментацію. Попри те, що це дозволило операціоналізувати механіку взаємодії з поліцією, варто відзначити потребу включення фреймування у соціальних мережах а також ненасильницьких акцій політики незгоди суспільно-політичними рухами для покращення результатів та продовження дослідження. Розробка механізму за допомогою РЕА дозволяє нам говорити про можливість використання подібних практик лімітації для інших механізмів радикалізації. Включення процесу фреймування ж дозволить покращити історичну ретроспективу та валентність показників радикалізації, що також є важливим елементом процесуального підходу.

Подібний розвиток дослідження дозволить надати більш широкую та комплексну оцінку «рівня» радикалізації, що безумовно важливо напрямом моніторингу та оцінки загроз екстреміських та радикальних СПР правоохоронними та безпековими профільними державними структурами України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Adelman, J., Al-Huda, Q., Asal, V., Ballard, J. D., Beasley, M., Bokhari, L.,... Zuhur, S. (2010). Protecting the homeland from international and domestic terrorism threats. (White Paper: Counter Terrorism, No. 178)
2. Alessandro Niglia, Amer Al Sabaileh, Amani (Amneh) Hammad, «NATO Science for Peace and Security Series - E: Human and Societal Dynamics», *IOS Press Book*, 2017
3. Alimi Eitan., Bosi Lorenzo, Demetriu Charez. (2015). The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective. Oxford University Press p. 15
4. Bastug, M.F. and Evlek, U.K., 2016. Individual disengagement and deradicalization pilot program in Turkey: methods and outcomes. *Journal for deradicalization*, 8, 25–45.
5. Borum, R., 2012. Radicalization into violent extremism ii: a review of conceptual models and empirical research. *Journal of strategic security*, 4 (4), 37–62.
6. Bosi L. (2021) "A Processual Approach to Political Violence. How History Matters" in Richard English (eds.) *The Cambridge History of Terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 106-123
7. Castañeda E., Schneider C., *Contentious Politics, and Social Change A Charles Tilly Reader*, *Routledge 2017*
8. Christopher Wray (2020), Worldwide Threats to the Homeland, Statement Before the House Homeland Security Committee Washington, D.C. September 17, 2020, <https://www.fbi.gov/news/testimony/worldwide-threats-to-the-homeland-091720>
9. Clark McCauley and Sophia Moskalkenko. Bryn Mawr College. Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model *American Psychologist* © 2017 American Psychological Association
10. Codebook for European Protest and Coercion Data, 1980 through 1995, Kansas University, link: <https://web.ku.edu/~ronfrand/data/>
11. Communication from the commission to the European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and social committee and the committee of the regions on the EU Security Union Strategy”, European Commission Brussels, 24.7.2020 COM(2020) 605 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1596452256370&uri=CELEX:52020DC0605>
12. D. della Porta, D. (2013). *Clandestine political violence*
13. Defne Gönenç (2019): Litigation process of social movements as a driver of norm transformation?, *Cambridge Review of International Affairs*
14. Doug McAdam, Sidney Tarrow, and Charles Tilly (2004), *Dynamics of Contention*, Cambridge University Press p.24, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511805431>
15. *Dynamics of Collective Action*, *Stanford University*, Published by djwang on November 7th, 2009, link: <https://web.stanford.edu/group/collectiveaction/cgi-bin/drupal/>

16. Fligstein N., McAdam D., *Toward a General Theory of Strategic Action Fields*, *American Sociological Association* 2011
17. Horgan, J. *The psychology of terrorism*. London, *United Kingdom: Routledge* 2005
18. Horgan, J., et al., 2017. *Walking away: the disengagement and de-radicalization of a violent right-wing extremist*.
19. Ishchenko Volodymyr. *Denial of the Obvious: Far Right in Maidan Protests and Their Danger Today*, *VoxUkraine*, 16.04. 2018
20. John D. McCarthy and Mayer N. Zald. *Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory*/*American Journal of Sociology*, Vol. 82, No. 6 (May, 1977), p. 1218
21. *Joint Communication to the European Parliament, The European Council, The Council, The European and Social Committee and the committee of the regions, Eastern Partnership policy beyond 2020*. Brussels, 18.3.2020,
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/joint_communication_on_the_eap_policy_beyond_2020.pdf
22. Likhachev Vyacheslav, *Far-right Extremism as a Threat to Ukrainian Democracy*, *Nations in Transit*, May 2018
23. McCarthy, John D. and Clark McPhail. 2006. "Places of Protest: The Public Forum in Principle and Practice" *Mobilization* 11(2): 229-47.
24. McCauley C., Moskalenko S. (2017), *Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model**American Psychologist*, American Psychological Association
25. Michael C. McGarrity (2019), «*Confronting the Rise of Domestic Terrorism in the Homeland*», *Statement Before the House Homeland Security Committee*, Washington, D.C., May 8, 2019,
<https://www.fbi.gov/news/testimony/confronting-the-rise-of-domestic-terrorism-in-the-homeland>
26. Moghaddam, F. M. (2005). *The staircase to terrorism: A psychological exploration*. *American Psychologist*, 60, 161–169.
27. Sageman, M. (2008). *Leaderless jihad: Terror networks in the twenty-first century*.
28. Semenov A. (2018). *Protest Event Analysis as a Tool for Political Mobilization Studies*, *Russian Sociological Review* 2018
29. Serdar San (2018): *Counter-terrorism policing innovations in Turkey: a case study of Turkish National Police CVE experiment*, *Policing and Society*
30. Serdar San (2018): *Counter-terrorism policing innovations in Turkey: a case study of Turkish National Police CVE experiment*, *Policing and Society*, DOI: 10.1080/10439463.2018.1561697
31. Seymour Martin Lipset. *Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy*/ *The American Political Science Review*, Vol. 53, No. 1 (Mar., 1959), pp. 69-105;

32. SimilarWeb Traffic Analysis, link:
https://www.similarweb.com/?utm_source=adwords&utm_medium=paid&utm_campaign=gs_sch_brand_similar_row&gclid=CjwKCAiAgJWABhArEiwAmNVTB8iuHMewA9A-8yrHITnk8DxpIPvF0iPGnQREIszoOp-bKm6Nnt-LKRoCuoAQAvD_BwE
33. Stanford Collective Action, codebook
<https://web.stanford.edu/group/collectiveaction/cgi-bin/drupal/node/17>
34. The GDELT Project. Link: <https://www.gdeltproject.org/>
35. Understanding Referral Mechanisms in Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization That Lead to Terrorism. Navigating Challenges and Protecting Human Rights. A Guidebook for South-Eastern Europe (2019), Published by the Organization for Security and Co-operation in Europe Vienna
36. Wiktorowicz, Q. (2005). Radical Islam rising: Muslim extremism in the West. Oxford, United Kingdom: Rowman & Littlefield
37. Yao-Li Chuang, Tom Chou, Maria Dorsogna. Age-structured social interactions enhance radicalization, *Journal of Mathematical Sociology*, 2018
38. «Оточення противників ЛГБТ-маршу силовиками: опубліковано відео з дрону, UNIAN, 17.06.18,
<https://www.unian.ua/society/10155452-otochennya-protivnikiv-lgbt-marshu-silovikami-opublikovano-video-z-dronu.html>
39. «"Марш рівності" в Києві: постраждали 11 людей», BBC News Україна, 17.06.18,
<https://www.bbc.com/ukrainian/news-44511217>
40. «"Свободівці", які атакували нацгвардійців, все валять на владу.», Українська правда, 31 серпня 2015, <https://www.pravda.com.ua/news/2015/08/31/7079659/>
41. «Preventing violent extremism through promoting inclusive development tolerance and respect for diversity. A development response to addressing radicalization and violent extremism», United Nations Development Programme, 2016
42. «Андрій Білецький. Фото, біографія, досьє», Ліга.net, доступ від 05.04.21,
<https://file.liga.net/persons/biletskiy-andrey>
43. Битва «патріотів»: що означають сутички між організаціями Білецького та Киви, Радіо Свобода, 03.09.20, <https://www.radiosvoboda.org/a/30818339.html>
44. Жорстока бійка у метро Києва: активісти Шарія проти "азовців"», BBC News Україна, 17.06.20, <https://www.bbc.com/ukrainian/news-53083735>
45. Командир «Азова» Білецький згадав, як зароджувався полк», ТСН 13 жовтня 2014, Link:
<https://tsn.ua/politika/komandir-azova-bileckiyy-zgadav-yak-zarodzhuvavsya-polk-373623.html>
46. Моніторинговий звіт Конфронтації та насильство ультраправих в Україні 14.10.2018-14.10.2019», Інститут Республіка, 2019

47. Національний Корпус: підсумки-2018», Національний Корпус 08.01.2019,
<https://nationalcorps.org/nacionalnij-korpus-pdsumki2018/>
48. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», Верховна Рада України, редакція від 30 листопада 2015,
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
49. Ст.13 II розділу, Ст.23 III розділу, «Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», Верховна Рада України, редакція від 30 листопада 2015, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
50. Указ Президента України №203/2020 «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік», Президент України, офіційне інтернет-представництво, 26 травня 2020,
<https://www.president.gov.ua/documents/2032020-33861>

ДОДАТКИ

Додаток 1. Граничні ефекти радикалізації для азовського руху

Intercept	Наявність коаліції під час протесту	Цілі протесту вальників (одна чи кілька)	Зв'язок з іншими подіями чи історією	Матеріальна шкода (вандалізм)	Наявність НГУ, КОРД, тощо	Будь які несилові дії поліції	Наявність специфічних організацій
-0.30526210	-0.04859822	0.06521506	0.12810154	0.23865006	-0.13029029	0.23143555	0.22623073
Чи були представлені контр-рухи?	Застосування поліцією фізичної сили	Використання поліцією насилля	Кількість арештованих протестувальників	Акції стосовно корупції	Екологічні акції	Акції що стосуються історії	Акції що стосуються прийняття законодавства
0.12156604	0.24994092	1.40172646	-0.03811588	-0.01372122	0.03412376	-0.36604833	-0.11442332
Інші події та акції	Антиросійські та антикомуністичні акції	Акції стосовно ветеранів (окрім судових засідань)	Події що стосуються війни на Сході України	Чисельність протестувальників 50-100 осіб	Чисельність протестувальників понад 100 осіб	Чисельність протестувальників понад 1000 осіб	Кількість поранених протестувальників
0.19761870	0.16781670	-1.49932647	-0.07554434	0.03255885	0.04621471	-0.01809086	-0.37710475

Тривалість події понад 1 годину	Тривалість події понад 3 години
0.03259704	-0.052121114

Додаток 2. Граничні ефекти радикалізації для організації С14

Intercept	Цілі протестувальників (одна чи кілька)	Зв'язок з іншими подіями чи історією	Наявність арештованих протестувальників	Наявність поранених протестувальників	Матеріальна шкода (вандалізм)	Наявність НГУ, КОРД, тощо	Будь які несилові дії поліції
-0.2310909	-0.25891669	-0.08563705	0.12836612	0.88953217	0.41127830	0.04116165	-0.18996776
Наявність коаліції	Наявність специфічних організацій	Чи були представлені контр-рухи?	Застосування поліцією фізичної сили	Використання поліцією насилля	Наявність медиків	Акції стосовно корупції	Події пов'язані з історією
-0.06518799	-0.6797495	1.40442249	0.47585588	-0.04787722	NA	0.0596266	0.34126769
Акції стосовно законодавства	Інші акції	Антиросійські, антикомуністичні акції	Події стосовно ветеранів	Події що стосуються військових дій на Сході України	Акції що тривають близько 1 години	Акції що тривають понад 3 години	Чисельність протестувальників від 50 до 100 осіб
-1.19719480	-0.14298381	0.10973013	-0.39501287	-0.11117641	-0.07024691	0.05387621	0.01586616
Чисельність протестувальників	Чисельність протестувальників						

від 100 осіб	понад 1000 осіб
0.3543567 8	0.4846963 9

Додаток 3. Співмірність вибірки у коаліційних акціях

	<i>Азов</i>	<i>СІ4</i>
Mean	5,14457 8	4,54639 2
Variance	4,97884 2	3,85459 6
Observations	83	97
Hypothesized Mean Difference	1	
Df	165	
t Stat	-1,2724	
P(T<=t) one-tail	0,10251	
t Critical one-tail	1,65414 1	
P(T<=t) two-tail	0,20502 1	
t Critical two-tail	1,97444 6	

Додаток 4. Співмірність вибірки у позакоаліційних акціях

	<i>Азов</i>	<i>СІ4</i>
Mean	4,09625 7	4,20792 1
Variance	5,37778 2	3,76633 7
Observations	187	101
Hypothesized Mean Difference	1	
Df	238	

t Stat	-4,32555
	1,12E-0
P(T<=t) one-tail	5
	1,65128
t Critical one-tail	1
	2,24E-0
P(T<=t) two-tail	5
t Critical	1,96998
two-tail	2

Співмірність акцій азовського руху та С14 щодо державних чиновників (виконавчі, законодавчі судові органи влади, відділки поліції)

	<i>Azov</i>	<i>C14</i>
Mean	-0,00047	0,00262
	1,00374	1,00373
Variance	3	6
Observations	190	125
Hypothesized Mean		
Difference	0	
Df	422	
t Stat	-0,03279	
	0,48692	
P(T<=t) one-tail	9	
	1,64847	
t Critical one-tail	2	
	0,97385	
P(T<=t) two-tail	7	
	1,96560	
t Critical two-tail	1	

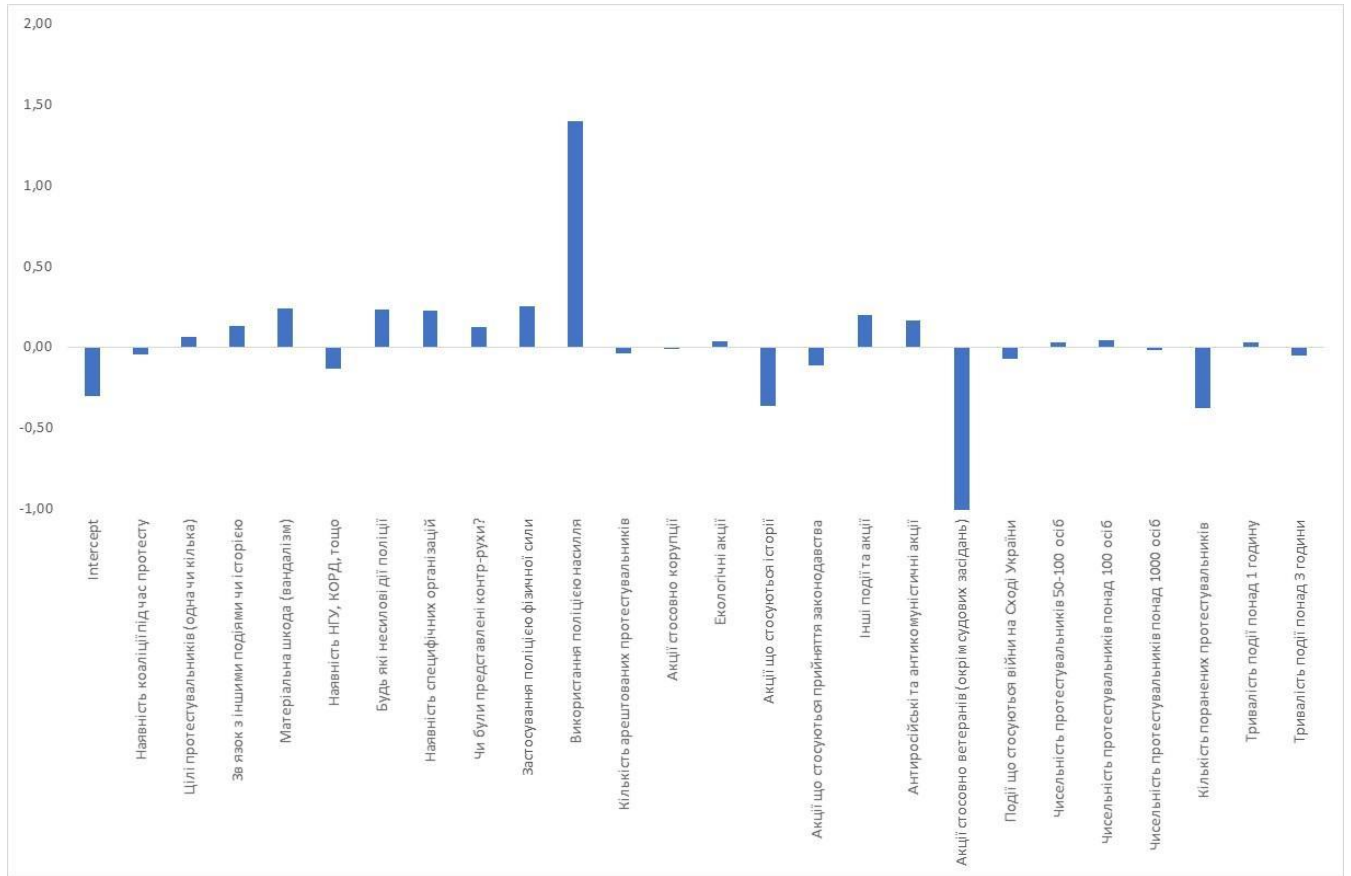
Додаток.5. Посилання на датасети та скрипт-текст для запуску моделі.

https://drive.google.com/drive/folders/1Tdm08X_5KZD3wc_Bp2RIWa9jG0j_p82Y?usp=sharing

Додаток 6. Посилання на файл датасетів для контрольних груп дослідження

Додаток 7. Графік граничних ефектів діяльності азовського руху

Додаток 8. Графік граничних ефектів діяльності С14

